

MARCZIUS TIZENÖTÖDIKE

A magyar szabadság és demokrácia történeti és kulturális folyóirata

Alapítva 2010. október 11-én

2017/07-08 szám

Tartalom

Villám

- [Deák Mór: El lehet menni](#)

Emlékezet

- [Szociálpszichológiai vázlat](#)
- [Pszichológiai szótár a posztkommunista diktatúrához, II. rész](#)
- [Karinthy Frigyes: A Macbeth-jóslat lélektana](#)
- [A társadalomgyilkos politika](#)
- [Nándi Mihály: Önismereti csoportok a Kádár-rendszerben](#)
- [Ballai László: Odalent az erős déli határon](#)
- [Dévény Anna módszere](#)

Délibáb

- [Hontalanítás](#)
- [Deák Mór: Nemzedékem \(VIII\)](#)
- [Deák Mór: Kórlap](#)
- [Deák Mór: A tél előérzete](#)
- [Karinthy Frigyes: Ki kérdezett?](#)
- [Ballai László: Zenggnél](#)
- [Kétezer éve, vagy napjainkban?](#)
- [Lukáts János: A delfinek várják az őszt](#)
- [Aknay Tibor: A sótartó](#)
- [Kaiser László: Szabó Lőrinc és Lóci](#)
- [Olajos István: Könyvbemutató Derecskén](#)
- [Ballai László: A szabadság rabja](#)
- [Olajos István: Ógörög szavak](#)
- [Ballai László: Horvátországi füzet](#)
- [Ady Endre: Magyar vétékek bíborban](#)
- [Ady Endre: Még egyszer...](#)

Húrok

- [Nándi Mihály: Piazzola tangója](#)

Tekintet

- [Ballai László honlapja](#)
  - [Vasáros András honlapja](#)
-

Villám

Deák Mór: El lehet menni

minden költőben
asszony is lakik
örökkön-örökké keres valamit
s mert nem találja
sírdogál kicsit
minden költőben asszony lakozik
gané a világ!
de ő még takarít

minden költőben
gyermek is lakik
úgyis lefognak majd a szemek
mert nem csak lát
képes láttatni is
minden költőben gyermek lakozik
ám a világnak
felnőttet alakít

minden költőben
férfi is lakik
aki megvívja forradalmait
a kicsi harc
is fájhat egy kicsit
minden költőben férfi lakozik
aki elveszti
forradalmait

minden költőben
költő is lakik
és mindig mondani akar valamit
és mert költő
hát önmagára vall
és ha kell naponta belehal
s mert félnek tőle és kinevetik

a költőben a költő
már nem lakik itt

Emlékezet

Szociálpszichológiai vázlat

Magyarországon különféle szobatudósok, mindenek előtt irodalmárok igyekeznek megmagyarázni a társadalmi közérzetet, akik nem hogy nem rendelkeznek megfelelő felkészültséggel és kutatási bázissal, maguk is rabjai lévén jobb vagy baloldali ideológiáknak, nézeteiket előítéletekkel is megterhelik, ezzel már kész programokkal kiszolgálva a politikacsinálás fantáziaszegény törpéit. Ezért ha megakarjuk érteni azokat az aggasztó honi folyamatokat, amelyek hazánkban egy szélsőjobboldali, posztkommunista diktatúra kialakulásához vezettek, a társadalomlélektant tudományos tárgyként kutató szociálpszichológia megközelítéseit kell alkalmazzuk.

Abraham Maslow (szemben a behavioristákkal és a pszichoanalízis elkötelezettjeivel) az emberi természet és motiváció humanisztikus megközelítését vallotta magáénak. Véleménye szerint a pszichológusok egészséges, kiforrott emberek megfigyelésével és kikérdezésével megismerhetik a gondolataikat, és azt, hogyan birkóznak meg az élet kihívásaival. Hogyan élik túl a nyomort és a deprivációt, és – ami a legfőbb – hogyan lépik át saját határaikat? Maslow az emberi szükségleteket hierarchiába rendezte, legalulra helyezve az élelem, a víz és a személyes biztonság alapvető szükségletét, legfelülre pedig egyetlen, ragyogó, transzcendens motívumot, amelyet önmegvalósításnak nevezett. Maslow az önmegvalósítást tekintette minden ember végső célkitűzésének, és az volt a meggyőződése, hogy a pszichológusok feladata nem más, mint annak megértése, hogyan képesek az emberek ezt az utat megtenni.

Az önmegvalósítás persze autonóm személyiséghez kötődik, amelyet a spontaneitás, a kellemetlen tényekkel és bonyolult kihívásokkal (minimális stresszreakcióval) való szembesülés képessége, a problémamegoldás iránti érdeklődés, a tapasztalatszerzésre nyitottság, az előítéletmentesség, az önirónia, a birtoklási vágytól mentes szeretet, határozott önállóság és – az egyéni út

követése során – minden szembenállás leküzdésének képessége jellemez.

A Maslow nyomdokába lépő Dave McClelland a teljesítménymotiváció területére koncentrálni kezdte, hogy a sikeres felsőfokú tanulmányi eredményt a teljesítménymotiváció az IQ-nál pontosabban prognosztizálja. Egy kísérletében gyermekek azt a feladatot kapták, hogy a dobókarikát hajítsák a karikatartó pecekre. A gyerekek bárhol dobhattak. Az alacsony teljesítménymotivációval rendelkező gyermekek vagy a cél közvetlen közelébe álltak, vagy a szoba legtávolabbi pontján helyezkedtek el. A magas teljesítménymotivációs pontszámmal rendelkezők azonban következetesen a dobáshoz szükséges ésszerű távolságra álltak a céltól. Innen begyakorolhatták a mozdulatot, és végül ügyesen célba találtak. McClelland kimutatta, hogy az erős teljesítménymotivációjú emberek számára a jól elvégzett feladat érzése sokkal fontosabb, mint az anyagi honorálás, a dicséret vagy az elismerés. Szakadatlanul teljesítményük javításán munkálkodnak, és munkájukban egyre felelősségteljesebb feladatokat vállalnak, nem a státusz, hanem az erőpróba miatt. Számos érveléssel támasztotta alá azt a feltevését, hogy a sikeres és sikertelen nemzetek közötti legfőbb különbség a lakosság teljesítménymotivációjából fakad. Antik görög vázafestményeket elemezve kimutatta, hogy a jelentős történelmi fellendülések előtt készített vázák díszítését nagyobb fokú grafikai hatékonyság jellemezte – például meanderek és a rendelkezésre álló hely kitöltése –, mint a nyugodtabb korszakokban előállítottakét. Az ókori görög kézművesek magas teljesítménymotivációjának jelei szinte azonos módszerekkel voltak kimutathatóak, mint amelyeket XX. századi egyetemisták firkáinak elemzésében alkalmazott.

A szociálpszichológia fejlődésében a következő mérföldkövet Leon Festinger rakta le. Elmélete szerint az embereket az éhséghez vagy a szomjúsághoz fogható érzés gyötri, ha két lélektanilag összeegyeztethetetlen benyomás (kogníció) éri őket. Ez a kognitív disszonancia, amelynek a csökkentésére a lélek kész az egyik vagy akár mindkét disszonáns kogníciót megváltoztatni, hogy konszonanciát, azaz összhangot teremtsen. Festinger a tudást és a motivációt házasította össze. Megállapítása szerint a disszonanciaelmélet nem egyéb, mint az értelemkeresés elmélete: miért és hogyan próbálják az emberek környezetüket és viselkedésüket értelmezni, az ellentmondásokat feloldani, és megkísérelni olyan életet élni, amely (legalábbis saját gondolkodásmódjuk szerint) ésszerű és értelmes.

Festinger kutatásai elvezettek a társas befolyásolás módszertanához. Az emberek általában úgy gondolják, ha valakitől szívességet szándékozunk kérni, akkor először meg kell környékezni az illetőt, és be kell bizonyítanunk neki, hogy rendes, megbízható emberrel van dolga. Ám ha az illetőt arra vesszük rá először, ő tegyen szívességet nekünk; majd ő meggyőzi önmagát, hogy a szívességet megérdemeltük, ami annyit tesz, hogy rendes, megbízható emberek vagyunk. Ennek következtében valószínűleg sokkal jelentősebb szívességet is megtesz nekünk a jövőben.

Már a törzsi beavatási szertartások egyik funkciója minden bizonnyal a csoportösszetartás megteremtése volt, csakúgy, mint a szigorú alapkiképzés a tengerészgyalogságnál. A disszonanciaelméletből az következik, hogy egymással nehezen összeegyeztethető az két benyomás, miszerint „megjártam a poklok poklát, csak hogy bekerülhesek a csoportba”, és akkor „kiderül, a csoport érdektelen, egy rakás tökkelütött a tagja”. A disszonancia csillapítása érdekében az emberek többsége a csoport negatív vonásait lényegtelennek minősíti, és elsősorban pozitív jellegére összpontosít.

Leon Festinger és munkatársai kísérletekkel igazolták, hogy az a személy, aki kis jutalom fejében hazudik, sokkal inkább elhiszi saját hazugságát, mint az, aki nagy jutalmat kap érte. Mert

ez utóbbi megfelelő külső igazolással rendelkezik: „Hazudtam, persze, szép summa, húsz dollárt ütötte érte a markomat.” – A másik viszont disszonanciával küzd. „Egy dollárért miért állítanék valótlanságot? Igaz lehet, amit mondtam.”

Samuel Aronson bekapcsolódásával a kezdetben attitűdökre vonatkozó disszonanciaelmélet az éntre vonatkozó elméletté alakult át. Mivel nekünk, embereknek legfontosabb tudásunk közé tartozik az önmagunkról alkotott képpel kapcsolatos meggyőződésünk, a disszonancia akkor idézi elő a legkellemetlenebb állapotot, amikor viselkedésünk, attitűdünk ellentétes azzal, amit önmagunkról gondolunk, és ilyenkor valószínűsíthető a leginkább a motiváció a változtatásra. Ugyanakkor az énképünkkel összefüggő tudásunk fontossága és központi jellege miatt a változással szemben ellenállást tanúsítunk. Ennek megfelelően a következetes énkép fenntartása érdekében a fellépő disszonancia arra ösztökél bennünket, hogy attitűdünkön és későbbi viselkedésünkön változtassunk.

A szociálpszichológiai kísérletek során bebizonyosodott, hogy az emberek nem tudják, hogyan viselkednének egy adott helyzetben, sőt, miután már bekövetkezett egy előre nem látott szituáció, gyakran akkor sincsenek tudatában annak, miért tették azt, amit tettek. Különösen, ha behódolnak a tekintélynek. A náci háborús bűnös, Adolf Eichmann elfogása és folyamatban levő tárgyalása kapcsán merült fel Stanley Milgram-ben világhírűvé vált – és világszerte megdöbbenést keltő – kísérletének alapötlete. Azt akarta megállapítani, hogy hétköznapi emberek egy tekintélyszemélynek engedelmessé meddig mennek el, ha arra kapnak utasítást, hogy ártatlan embereknek súlyos fájdalmakat okozzanak.

Milgram kísérletét a résztvevőknek úgy állította be, mintha célja a tanulás folyamatának vizsgálata lenne. A kísérleti személyeknek (akik a tanár szerepét kapták) azt a feladatot adta, ellenőrizték egy másik személy (a tanuló) tudását, aki a feladatul kapott szópárokat állítólag memorizálta. A „tanárt” egy kapcsolókkal ellátott berendezéshez, az „áramütés-generátorhoz” ültette. A műszerfalon kapcsolók sorakoztak, 15 volttól 450 voltig jelölve (és rosszat sejtetően még „XXX” jelzésű kapcsoló is volt). Valahányszor a „tanuló” hibázott, a fehér köpenyes kísérletvezető felszólította a „tanárt”, mérjen áramütést a tanulóra, és minden helytelen válaszadás után nagyobb erősségű áramütés adására kérte. Meddig tartható a tekintélyszemélynek, jelen esetben a kísérletvezetőnek való vak engedelmesség? A valóságban persze senkit nem ért áramütés. A tanuló „beépített” ember volt, aki a forgatókönyvnek megfelelően reagált.

Milgram a kísérlet előtt több pszichiátert, kollégát és egyetemistát is megkérdezett, hogy véleményük szerint a résztvevők hány százaléka menne el a végsőig. Mindannyian úgy becsülték, biztosan nem több mint a kísérleti alanyok 2-3 százaléka – néhány szadista hajlamú egyén – emelné az áramütést 300 volt fölé. Ehhez képest a valóságban a résztvevők majdnem kétharmada leadta a legnagyobb erősségű áramütést, egyszerűen azért, mert a kísérletvezetőtől utasítást kapott rá: „A kísérlet érdekében, kérem, folytassa.” A kísérleti alanyok közül sokan rosszul érezték magukat, izzadtak, tiltakoztak, panaszkodtak, de engedelmessé váltak. Milgram vizsgálatát másutt is elvégezték, és – a résztvevők nemi összetételétől és foglalkozásától függetlenül – gyakorlatilag azonos eredményt mutattak ki.

Milgram kísérlete persze a kritikák keresztüzébe került. „Etikai” alapon bírálták, na nem az eredményét megkérdőjelezve, hanem a résztvevőknek okozott állítólagos nagyfokú kellemetlenség miatt. Egy fejlődés-pszichológusnő például egyenesen kijelentette: „a kísérlet következtében a résztvevők méltósága sérült, önértékelésük csökkent és elveszítették a tekintéllyel bíró szemé-

lyekbe vetett bizalmukat, aminek a hatása hosszú távon káros”. Azonban a kísérleti személyek – még azok is, akik rettentő rosszul érezték magukat, amiért a legerősebb áramütést is leadták –, úgy nyilatkoztak, a kísérletben való részvételükkel kimondottan értékes tapasztalatokat szereztek. Egyikük sem tett panaszt, senki nem számolt be lelki sérülésről. A kísérlet után néhány héttel a résztvevőket újra kikérdezték, és nyolcvannégy százalékuk úgy nyilatkozott, örül, amiért részt vett a kísérletben.

A tudományos kutató intézet magasan képzett kutatásvezetőjének a tudáson alapuló tekintélye nyilvánvaló, ám mitől nyerheti meg embertársai bizalmát egy súlyos baklövéseket elkövető politikus? 1961 tavaszán az amerikai katonai vezetők úgy gondolták, a kubai Disznó-öböl elfoglalásával Fidel Castro rendszere megbuktatható lesz. A partraszállás egyértelműen baklövésnek bizonyult, a disznó-öbölbeli fiaskó rendkívül kínos lett az egész amerikai nemzetnek, de különösképp a támadásra engedélyt adó Kennedy elnöknek. Ugyanakkor a Gallup Intézet közvetlenül az incidens után végzett közvéleménykutatása szerint Kennedy elnök népszerűsége nem hogy nem esett vissza, hanem tovább növekedett. Talán mert az amerikaiak válság idején is támogatásukról kívánták biztosítani elnökünket, vagy mert Kennedy a baklövésért teljes körű felelősséget vállalt. Ám egy harmadik magyarázat abból indult ki, hogy Kennedy végtelenül vonzó férfi volt. Fiatal, jóvágású, okos és szellemes. A II. világháború egyik hőse, Pulitzer-díjjal kitüntetett könyv szerzője, az amerikai történelem legfiatalabb elnöke. Volt egy gyönyörű, tehetséges felesége és két aranyos gyereke (egy kisfiú és egy kislány). Tehát tökéletesnek tűnt. Éppen azért növekedhetett tovább a népszerűsége, mert hibát követett el, ezáltal emberivé vált – olyaná, mint mi, többiek.

Az emberek nem a politika és a történelem kontextusában értékelik a politikusok cselekedeteit, hanem szubjektív benyomások alapján, sőt, magánéletük perspektívájából. Egy gyermekét egyedül nevelő hölgynek például az a nézete alakult ki, hogy egy elvált férfi nem alkalmas politikusnak, hiszen ha családja irányításában már kudarcot vallott, akkor országos nehézségeket pláne nem tud leküzdeni.

Előttünk áll tehát az ember szociálpszichológiai portréja. Az önmegvalósításra képtelen, alacsony teljesítménymotivációjú, a kognitív disszonanciáját a politikai propagandaüzenetekben feloldó, a (vélt) tekintély előtt hajbókoló – Milgram-féle kísérletek tűzkeresztségének ki nem tett – ember, mint a holdkóros ténfereg a nem szabad sajtójú posztkommunista rendszerben, tehetetlenségének dagályával a rezsím erejét duzzasztva.

Pszichológiai szótár a posztkommunista diktatúrához, II. rész

Gondolkozási zavar: az egyén szokásos gondolkodási folyamatának zavara; gyakran tekintik a pszichózis tünetének.

Halo-effektus a szociálpszichológiában: az az általánosítási tendencia, amikor egy személy megítélésében egyetlen (rendszerint pozitív) jellemző alapján alakítjuk ki az adott személy egészével kapcsolatos véleményünket.

Hiedelemrendszer: valamely egyén vagy csoport egymással összeegyeztethető vélekedéseinek készlete.

Ideális én: bizonyos értékek és mércék felmutatása saját énünk előtt, és a megvalósításukra irányuló törekvés.

Idée fixe: a rögeszme francia elnevezése: állandó kényszeresség, amelyen semmiféle, ellenkező értelmű bizonyíték vagy érv nem képes áthatolni.

Identifikáció (azonosulás): általánosságban valami vagy valaki azonosságának vagy természetének felismerése; a pszichoanalízisben olyan személy viselkedésének átvétele, akihez az embert erőteljes érzelmi kötődés fűzi.

Identitásválság: az a kínzó érzés, hogy az ember azonossága és éntudata elveszítette normális stabilitását és időbeli folyamatosságát, aminek következtében az ember megzavarodik és önmaga felismerésében is nehézségei támadnak.

Illúzió: észlelési hiba, melynek oka lehet fizikai (optikai illúzió, mint például egy lehetetlen ábra) vagy pszichológiai, mint például hallucináció.

Imago: a pszichoanalitikus gondolkodásban egy személy, rendszerint szülőfigura idealizált ábrázolása, a mely a korai gyermekkor alatt alakult ki a tudattalanban. Az imago felnőtt korban is változatlanul megmarad, amikor is hatalmas befolyással lehet a viselkedésre, különösen azzal, hogy a szóban forgó személy számára modelleket nyújthat a szerelmi és általában az érzelmi kötődésre.

Imitáció: másik személy viselkedésének utánzása, akár tudatosan, akár tudattalanul.

Információforrás hitelessége: a szociálpszichológiában annak mértékét jelenti, hogy mennyire hihetünk valamely üzenet közlőjének. Arra utal, hogy a közlő személyt mennyire tartjuk

szakértőnek vagy szavahihetőnek.

Instrumentális agresszió: olykor a szociálpszichológiában használt kifejezés, melyet olyan viselkedés jellemzésére használnak, amely nem önmagáért, hanem egy célhoz vezető eszközként agresszív. Például különbség van az ellenség közvetlen megölése és egy több ezer kilométernyire fekvő hadászati rakétaindító gombjának megnyomása között.

Internalizáció (belsővé tétel): kívülről jövő eszmék és értékek oly mértékű elfogadása sajátként, hogy az ember már nincs tudatában az eredetüknek. Ennek a fogalomnak a legismertebb példája a felettes én, amelynél a szülők és a szülői társadalom értékeinek a fejlődő személyiségbe való beépüléséről beszélhetünk.

Intézményes rasszizmus: a különböző emberfajtákkal kapcsolatos előítéletes viselkedés, amely nem feltétlenül tudatos, hanem egy olyan társadalom normáihoz és konvencióihoz való alkalmazkodás következménye, amelynek jogi, kormányzati és gazdasági intézményei szisztematikusan megkülönböztetésben részesítenek bizonyos csoportokat.

Kapuőrzés (gate keeping): a szociológiában azt a folyamatot nevezik így, amelynek során bizonyos embereket beválasztanak a társadalom elit körei körébe, másokat viszont távol tartanak azoktól.

Karakterpáncél: Wilhelm Reich osztrák pszichoanalitikus kifejezése, amely szerint az egyén az én védelmében olyan „lelki védőburkot” képes öltetni, amely végül egész személyiségét eluralja. Ilyen például a házastárs vagy a szülő iránt érzett gyűlölet szeretetként való álcázása. Reich szerint a pszichoanalízis legfőbb feladata e karakterpáncél áttörése.

Karakterzavar: éretlenséggel és a felnőtt életvitelre való képtelenséggel jellemzett viselkedészavar. Gyakran szociális problémaként jelentkezik, például alkoholizmus, drogfüggőség vagy bűnöző viselkedés formájában. Némely pszichológus az antiszociális személyiséget is ebbe a kategóriába sorolja.

Karizma: a személyiség egy nehezen megfogható, gyakran „személyes magnetizmusnak” nevezett tulajdonsága, amely némely társadalomtudós szerint a vezetői képesség lényeges eleme.

Kényszeresség: erős tudattalan késztetés olyan viselkedésre, amely rendszerint ellentétes a személy tudatos vágyaival.

Kényszerképzet (rögeszme): állandó, szorongást keltő képzet, amelytől az ember nem tud szabadulni.

Kényszerválasztásos eljárás: olyan helyzet, amelyben a személyt arra kényszerítik, hogy egy adott állítássorozatból válasszon, annak ellenére, hogy számára egyik állítás sem elfogadható. Az országgyűlési választás is többnyire ilyen; nem a jó, hanem a kevésbé rossz jelöltre kell szavazni.

Kétértelműség iránti tolerancia: az a képesség, hogy együtt éljünk olyan helyzetekkel, amelyek nem világosan körülhatároltak, amelyeknél különféleképpen lehet értelmezni azt, ami történik, és ahol a végkifejlet bizonytalan; képesség arra, hogy emberi dolgokban elfogadjuk a komplexitást, hogy ne keressünk leegyszerűsítő megoldásokat. A kétértelműség iránti tolerancia nagy fokát általában a pszichológiai egészség és érettség jelének tekintik.

Kifelé büntető (extratpunitív): olyan személy, aki a frusztrációra következetesen úgy reagál, hogy agresszív viselkedést mutat a frusztráció okainak tekintett emberek iránt.

Kisebbségi komplexus: Adler szerint tudattalan állapot, amelyben az egyén valamire alkalmatlannak érzi magát és gyakran bosszúságot érez valamely, hibának tekintett testi tulajdonsága miatt. Ez a komplexus torzult viselkedésmódokhoz vezet, amelyek közül a legfeltűnőbb a vélt hiányosság túlkompenzálása; az alacsony férfiak agresszivitását gyakran ezzel a mechanizmussal magyarázzák.

Kívülről irányított: David Riesman amerikai szociológus terminusa olyan emberek jellemzésére, akik úgy reagálnak társadalmukra, hogy alkalmazkodnak annak normáihoz, mindenben a jóváhagyást keresik, és a népszerűséget hajszolják.

Kognitív disszonancia: Leon Festinger amerikai pszichológus egyensúlyelmélete, mely szerint az ember igen erős késztetéssel rendelkezik a kognitív konzisztencia megteremtésére: ez azt jelenti, hogy két, pszichológiailag inkonzisztens kogníció (vélekedések, attitűdök, értékek vagy gondolatok) esetén, vagy ha a viselkedés nincs összhangban ezekkel, kellemetlen feszültségérzést élünk meg, amelynek csökkentésére igen erősen motiváltak vagyunk. Samuel Aronson szerint a kezdetben attitűdökre vonatkozó disszonanciaelmélet az énrre vonatkozó elméletté alakult át. A disszonancia akkor idézi elő a legkellemetlenebb állapotot, amikor viselkedésünk, attitűdünk ellentétes azzal, amit önmagunkról gondolunk, és ilyenkor valószínűsíthető a leginkább a motiváció a változtatásra. Ugyanakkor az énképünkkel összefüggő tudásunk fontossága és központi jellege miatt a változással szemben ellenállást tanúsítunk.

Kollektív tudat: az az elképzelés, amely szerint a csoport olyan lelki tulajdonságokkal

rendelkezik, ami több annál, amit az egyes egyének mutatnak. Azt is jelenti, hogy a csoport olyan lelki folyamatokkal rendelkezik, amelyek összehangolt, együttes cselekvést eredményeznek.

Kompenzáció: a pszichoanalitikus szóhasználatban olyan elhárító mechanizmust jelent, amelynek során, ha a személy valamely téren kisebbrendűnek érzi magát másoknál, ezt úgy oldja fel, hogy kifejleszt egy másik tulajdonságot, amelyet azután nagy valószínűséggel eltúloz. A fogalom kulcsjelentőségű Adler munkásságában, aki szerint például egy alacsony termetű ember úgy kompenzálja ezt a tulajdonságát, hogy agresszívvé és pszichológiailag dominánssá válik.

Komplexus: a pszichoanalízisben érzelmi töltéssel rendelkező képzetek és emlékek olyan elfojtott csoportjára utal, amelyek konfliktusban állnak olyan más képzetekkel (a személyiség azon aspektusaival), amelyeknek az egyen tudatában van.

Kontamináció: a kísérleti pszichológiában a kísérlethez képest külsődleges, nem ellenőrizhető tényezők torzító hatását jelenti, amelyek közül a legfontosabbak a kísérletvezető tudatos vagy tudattalan előfeltevései. A politikában a propagandának felel meg.

Kudarcfélelem: akkor alakul ki, amikor a személy úgy érzi, nagy külső nyomás nehezedik rá valamely teljesítmény elvárásával kapcsolatban. A jelenség különösen gyakori a magas teljesítményszükséglettel jellemzett emberek között.

Karinthy Frigyes: A Macbeth-jóslat lélektana

1

Gyengébbek kedvéért: Macbeth-jóslatnak (a Shakespeare *Macbeth*-jében előforduló ilyen természetű jóslat után) hívjuk azokat a jövendöléseket, amelyek szándékosan vagy öntudatlanul (rosszhiszeműen vagy jóhiszeműen) *előidézik* azt, amit megjövendölnek: ezek tehát tulajdonképpen nem jóslatok, hanem (ritkábban) tudatos vagy (legtöbbször) tudatlan *szzuggesztiók*, melyek a legsóvárabb vágyunkat csiklandozó, tehát leghatásosabb inger, a *jövőbe látás* álruhájában férkőznek közel akaratumkhoz, hogy befolyásolják, idegen akarat elemeket csempésszenek belé, idegen akarat szolgálatába hajtják.

Ennek a szuggesztíóféleségnek lefolyása nagyjában (sematikusan) a következő:

A.-nak érdekében áll, hogy *B.* bizonyos cselekedeteket kövessen el, vagy oly módon változtassa akaratát, ahogy az *A.*-nak megfelelne. Az egyenes akaratátvitel (rábeszélés, ösztönzés) azonban, eltekintve attól, hogy erőteljes ellenállásra talál, azonkívül, ha ezt le is tudná győzni, nyugtalan érzést hagyna maga után *A.*-ban, mert a közvetlen akaratátvitel nyilvánvalósága a szuggerált cselekedet következményeiért visszahárítaná rá a felelősséget a cselekedet minden kockázatával, mint felbujtóra. Ha azonban *A.* szavának, véleményének *B.* előtt súlya és tekintélye van, módjában lehet ezt a felelősséget oly módon hárítani el preventíve, hogy akaratát *jövendölés* formájában közli *B.*-vel: azt állítván, hogy *B.* mint ilyen és ilyen ember (persze, önkényes tetszése szerint, a célnak megfelelően jellemezve *B.*-t) ezt és ezt fogja elkövetni. *B.*, aki hajlamos hinni abban, hogy *A.* valódi „emberismerő” s mint ilyen, „következtetni” tud a jellemből, tehát *jövendöl*ni is tud, ettől fogva kétféle hatás alá kerül. Először is a jellemzésnek hatása alatt természetének minden megnyilvánulását önkéntelenül is ellenőrzi, összehasonlítja ezzel a jellemzéssel – a megfelelőnek látszó adatokat nyilvántartja, a többit elfelejti; ily módon csakhamar arra a meggyőződésre jut, hogy a jellemzés helyes volt – e meggyőződés kialakulásával megerősödik *A.* emberismerő képességében való hite. Ebben az első stádiumában a sugalmazottságnak, még nem követi el a megjövendölt cselekedetet, de már vakon rohan a második stádium felé, amelyben el fogja követni. Egyidejűen ugyanis azzal a felfedezéssel, hogy *A.*, tökéletesen jellemezte őt, gyökeret ver benne az a szemlélet, hogy ilyen tökéletes *leíró* jellemzése az emberi természetnek *általában* lehetséges – hogy tehát az emberi természet, emberi jellem a pozitív ismeretek kategóriájába tartozó valami lévén, éppúgy leírható, meghatározható, mint minden egyéb pozitív dolog – ha pedig leírható és meghatározható jelenségeiben, tevékenységében és irányában is éppen úgy kiszámítható, mint azok – más szóval alkalmas rá, hogy jelenvaló tevékenységéből következtetést vonjunk jövőbeli tevékenységére. És kialakult a *fatalista pszichózisnak* klasszikus, klinikai kórképe – az a rögeszme, hogy cselekedeteinknek mechanikus, okozati összefüggése kell hogy legyen egy meghatározott lelki képlettel, az úgynevezett „jellem”-mel, amivel a szerencsétlen mániákus behelyettesíti elvesztett, élő, eleven énjét. Innen kezdve alig érdekli más, mint a bekövetkezendő esemény. Süketen és vakon megy el tulajdon akaratának és vágyának ezerféle teljesülési lehetősége mellett – első személy helyett harmadik személynek tekinti magát, akinek „feladata”, súlyosabb esetben „hivatása” van –, és nem nyugszik, amíg azt a feladatot, a Macbeth-jóslat tartalmát végre nem hajtotta. Utána, rendszeren, a teljes meghasonlás és összeomlás következik.

2

Ez volna, ismétlem, a M.-jóslat beváltásának *sematikus* leírása. A valóságos életben természetesen a sorsunkat, boldogságunkat vagy szerencsétlenségünket kialakító sok mindenféle hatóerő között ez a szuggesztíó csak mint összetevő szerepel és szerepelt mindig, mióta egyik ember gondolatát és érzését közölni tudja a másikkal, hogy ezzel annak gondolatát és érzését befolyásolja. A modern, európai ember gondolkodásmódja, nevelése, filozófiai kultúrája azonban – és éppen ezt akarom kimutatni – fokozottan alkalmas talajjá teszi lelkét a sugalmazásnak erre a fajtájára: ezért időszerű felhívni a figyelmet a M.-jóslat kivételes veszedelmére.

Az elmúlt század racionalista szelleme a lelki tényeket éppúgy *leírható*, fatalista értelemben

törvényszerű jelenségeknek tekintette, mint természettudománya az érzéki világot, vagy művészete a mozgásban kifejezett életet. Ez a szemlélmód éppúgy a megelőző racionális enciklopédikus-tudományos nevelésből maradt meg, mint minden egyéb. Ha, mondjuk, a természettudományban Darwin nevével és szellemével, az irodalomban Zoláéval, a művészetben a megfelelő iskolával jelölöm meg a röviden *naturalizmusnak* nevezett irányt: akkor a lélektanban Janet, Freud tanítása az ennek megfelelő klasszikus példa. A *pszichológia naturalizmusát* azonban az utóbbi évtizedek hanyatló formaérzéke hibásan alkalmazta, belső azonosságnak tekintve azt, ami *csak hasonlat volt*: – művészet és tudomány és életbölcesség között zavaros, korai, káros kölcsönhatások jelentkeztek. A félig megértett, sületlen megismeréseken táplált lélek elveszett a növekvő fogalomzavarban – összezagyvált szubjektumot és objektumot, érzékletet és spekulációt: *elvesztette az ellenőrzés, minden ítéletet előbb a valósággal, s csak azután az ítélő személyével összehasonlító kritika zsinórmértékét*, mint a skolasztikusok annak idején. Szabadon kóvályogva az önelemzés légüres terében, odáig jutott, hogy minden öröm és bánat okát, mint kutya a farkát, önmagában kergesse, életét és boldogságát kizáróan ama tény következményének tekintse, mely annak idején ezt az életet létrehozta. (Mintha az élet folytatásához minden pillanatban nem ugyanakkora erő kellene, mint annak létrehozásához kellett!) Akadtak aztán buzgó lélekelemzők, akik, ha kell, kielemezték a lelki okot, a *traumát*, aminek következtében Freud professzor megalkotta a lélekelemzés teóriáját – és a lelki okot, a traumát, aminek következtében az illető, aki ezt kielemezte, hajlamos volt rá, hogy kielemezze, hogy miért kellett ennek és annak a teóriának így és így kialakulni Freud professzor *mentalitásából*. És az az egyszerű kis szempont, hogy a teória *helyes-e, jó-e, megfelelő a valóságnak, s ha igen, hogyan alkalmazható* céljának, a lélek harmóniájának, boldogságának felismerésére: ez a szempont mint méltatlan, tudománytalan, nem is szerepelt immár a szempontok között. S míg odakint ragyogott a nap, zúgott a tenger, s a huszadik század boldog gyermeke sárkányra pattant, s már-már megnyergelte a fellegeket: – a „*mentalitás*” rögeszméje ezerkilencszáztizennégyre megszülette zamatos kis gyümölcsét: a dögvészt és az undort. Jött azután a többi – forradalom és ellenforradalom –, s mindennek betetőzéséül, hogy az Embergyermek fejlődésének zavaros útját minden szennyeken és trágyákon át *visszacsinálják* (ne felejtjük el: inter feces et urinam nascimur! [ürülékben és vizeletben születünk – a szerk.]) jött az adu: *a fajkülönbség eszméjének piederstálra emelése*: intézményes gyűlölet és halál, az élet, a születő lélek meggyalázása az anyaméh petefészkében: az a világboldogító tan, hogy, mint a versenylovaknak az istállóban, minden tulajdonságuk, papírforma szerint, adva van ama világrengető felfedezés alapján, hogy kutyából nem lesz szalonna. S ne hidd, boldogtalan tévelygő, hogy ennek a minden szépség és öröm és nevetés és remény csődjét ásító lelki impotenciának nincs meg a maga szenvedélyes, lángoló dialektikája: a *fajpsziché*, a *fajmentalitás*, és hasonló számárságoknak külföldön is, nálunk is megvannak a maga apostolai, akik saját magukról határozottan azt állítják, hogy ők nem emberek, hanem egy fajta akarátának inkarnációi, hogy rajtuk keresztül a fajta élete „teljesedik ki”. És kész a frissen sült, tősgyökeres európai ember, aki, ha valami gázságot követ el, egyszerűen ráfogja a papájára – az önérzetes férfi, aki cselekedeteiért Darwinra hárítja a felelősséget – a „hja, én *ilyen ember* vagyok!”, a „már én ilyennek születtem”-féle legények, a saját magukat képzelt drótokon rángató pojácák, a „velem nem így kell bánni, mert én ilyen és ilyen vagyok”-féle nyavalyatörős asszonyok és hasonló étvágyrontói a mindig megújuló életre egészségesen éhező léleknek. És a többi járulék: mindenféle *pánizmus*, *ellenpánizmus*, antiszemizmus stb. Végre e remek szép tárgyi világszemléletből fakadó preparált erkölcsi szemlélet (mi lehetne más?): „a zsidók csalnak és lopnak, üssük agyon a zsidókat!”, ehelyett „üssük agyon a csalókat és tolvajokat; ha sok lesz köztük a zsidó, annál rosszabb a zsidókra nézve” – emberi *rossz tulajdonságok* üldözése helyett

emberüldözés, ez az újfajta exorcizmus, mely nem az ördögöt kergeti ki az emberből, hanem az embert az ördögből.

Körülbelül így fest az a lélek, melyre a M.-jóslat veszedelmessé válhatik. A mechanikus-tudományos eredmények hibás alkalmazása életjelenségekre egyrészt a tudományos gondolkodás tisztaságának árt, másrészt az életet nyomorítja ott, ahol nem elég erős, hogy lerázza magáról. Elfelejtjük, hogy *jósolni* (Ostwald klasszikus fogalmazását idézve) csak a tudomány jósolhat és csak a maga hatáskörében, a mechanikus jelenségek világában – élet az életről, akarat az akaratról nem jósolhat semmit, élet az életet, akarat az akaratot csak sugalmazhatja, befolyásolhatja, teremtheti és megsemmisítheti: élő lény jóslata más élő lény vagy lények sorsáról alapján véve *mindig* M.-jóslat, M.-szuggesztió. Mindig enyhe émelygéssel párosult bosszúsággal tölt el, mikor például a legelőbb anyaggal foglalkozó, legelőbb élőlénynek, a *költőnek* heves vágyát, akaratát, a rossz ellen való kétségbeesett tiltakozását, a jónak mohó kívánását *váteszi, jövőbe látó* képességnek klasszifikálja a rajongó utókor, abban a naiv hitben, hogy ezzel a legnagyobb elismerés babérját nyújtja át.

3

A kísérleti tudomány végső céljának, az ember boldogulásának jegyében elfogulatlanul vizsgálja az élet elemi jelenségeit, életfenntartókat és életpusztítókat egyaránt – előbbieket oly célból, hogy ellesse a teremtés titkát, utóbbiakat, hogy irányukat megváltoztassa: ahogy a pusztító villám lényegét felismerve, megtalálja a villamos erőt, és gépeket hajt vele, az élet pusztító erőit is kihasználhatja, és jóra fordíthatja. A kísérleti lélektan Macbeth „lesz, hogy legyen” jóslatát, ezt a veszedelmes, romboló erőt (tudatosan és óvatosan kezelve) utóbbi időben jó sikerrel alkalmazta, a szigorúan tudományos hipnotikus gyógyító kísérletek formájában. Itt, légüres térben, melléktünetek kikapcsolásával, a belátással ellenőrzött jó szándék segédlete mellett tökéletes tisztaságában zajlik le a folyamat. A különben is beteg akaratot teljesen, szinte azt mondhatnám: sterilizálva, antiszeptikus módon kikapcsoljuk és egy kiszámított, a szóban forgó lélekre nem veszedelmes, szigorúan az ő életérdekével összeegyeztethető (rendesen ép, bizonyos adott akaratbetegség leküzdésére irányuló), tehát szintén steril jóslatot csempészünk be az öntudatlannak a tudattal kommunikáló apparátusába. Az elaltatott pácienssel közlik, hogy ezt és ezt fogja tenni, így és így fogja érezni magát, ebbe és ebbe az irányba összpontosítja lelki tevékenységét. Hallja a jóslatot, akarata, életereje nem ellenszegül, felébredve nem is tudja, hogy a jóslat csak ál-jóslat, mű-jóslat, M.-jóslat volt, összetéveszti tulajdon akaratával, és rendszerint azzal a gyorsasággal és precizitással, ahogy a laboratóriumban előkészítve szoktak lezajlani a fizikai jelenségek, az emberre való veszedelem nélkül, vagy ahogy például a himlőoltásnál kicsiben kitermeljük a betegséget, elkerülve a betegség veszedelmét – a M.-jóslattal művi úton megfertőzött lélek végrehajtja a jóslat tartalmát, és immunizálódik más, káros befolyásokkal szemben. Ez az egyetlen terület, ahol M.-jóslatnak hasznos szerepkör nyílik, ahol szinte azt mondhatnánk, a M.-jóslatnak jövője van. Elvértve persze a gyakorlati életben is előfordul, hogy a M.-jóslat hasznos, termékeny eredménnyel jár; rendszeren olyan esetekben, mikor a jós valamilyen diszpozíció következtében kedvező irányban elfogult azzal szemben, akinek jósol, hajlamos rá, hogy túlbecsülje, s így tudtán kívül, tulajdonképpen ő áll az illető hatása, befolyása alatt (éppen azért ezek az esetek nem is *tiszta*, azt lehetne mondani, ezek inkább ál-Macbeth-jóslatok). A kezdő szerelmekben lehet ilyen jóslatnak eredménye: ez a magyarázata annak, hogy a szeretett nő

vagy férfi *megszépül*, a szerelemre *méltóbbá* és *alkalmasabbá* válik magától a szerelemtől – ez a magyarázata mindazoknak a *csodáknak*, amik úgy születnek meg, hogy valaki hitt ebben a csodában. Magyarul az ilyen jóslatot egyszerűen *bizalomnak* nevezzük. A jó pedagógus jól ismeri jelentőségét, és néha félig-meddig tudatosan alkalmazza, mint hipnotizőr. Azt a megszívlelendő pedagógiai tapasztalatot, hogy egy jól alkalmazott dicséret ezerszer buzdítóbb és serkentőbb hatással van a fejlődő képességekre, mint ezer szigorú gáncs és kifogás, egy csapattisztól hallottam először. Eltekintve azonban a pedagógiától, amely végre mégiscsak inkább tudomány, az elfogult, befolyásolt, tehát nem önző M.-jóslat valóban csodát művelhet, kedvező irányban. A század elején föllendült magyar művészi és irodalmi életben figyeltem meg egy ilyen csodát. Egy érzékeny lelkű, de különben jelentéktelen művész volt a csoda tárgya, aki abban a korban, mikor a zsenik a szóban forgó műfajban már remekelni szoktak, igen gyatra és gyenge műveket alkotott, az úgynevezett „oroszlánkörmök” halvány árnyéka nélkül. Ezt az embert a szerencsés véletlen odadobta egy forrongó, nyugtalan kultúrharcos társaság kellős közepébe, mely a különben is kultúréhes korszak vezérképviselőjében, a nyugati föllendülés látványán lelkesedve, nemcsak remélte és várta, de öntudatlanul szinte követelte, „jósolta” a honi művészet föllendülését, mohón keresve tárgyát a lelkesedésének. Különbé, egészen durva külső jelek a szóban forgó művészre terelték a figyelmet. Egyszerre elterjedt a babonás hír, hogy nagy művész született. Az a különös, megfordított helyzet állt elő, hogy váratlanul sokat emlegetté és híressé vált egy művész neve, akinek a műveit senki nem ismerte. Ennek a furcsaságnak magyarázata igen egyszerű. Az a kor volt, amikor még egy nem létező kultúrhadereg számára a progresszív irány lázasan készítette elő a kereteket: tisztikart szervezett, és a tisztikar hierarchiája vezér után kutatta a láthatárt. „Ön nem tudja, kicsoda X. Y.?” – kérdezte csodálkozva valaki, aki X. Y.-ről semmit sem tudott. – „X. Y. mondjuk a legnagyobb festő!” – És X. Y. – legnagyobb festő lett, mielőtt maga is tudott róla, előbb lett híressé, mielőtt műveivel okot adott volna a hírre, előbb bíztak benne, mielőtt bizalomra érdemes lett volna. És a csoda megtörtént: a már hírneves művész valóban jobb műveket kezdett alkotni, mint azelőtt, s végre csaknem elérte azt a magaslatot, ahová erővel lökték fel; csaknem akkora lett, mint a bálvány, amit csináltak belőle. Vesd össze a jó magyar közmondással: akinek hivatalt ad az Isten, ad annak észt is a hivatalhoz. Annyi bizonyos, hogy képességek fejlesztésében a *jóhiszemű* M.-jóslatnak üdvös eredménye lehet.

4

De általában és leggyakrabban a „lesz, hogy legyen” jóslatot kaján ösztönök váltják ki: hangsúlyát ördögi fenyegető zene adja meg az öntudatlan mélyéből. A jóslatban a jós vágya nyilatkozik meg, a „lesz” mindig „legyen”-t jelent, akkor is, ha Kánaánt és akkor is, sőt akkor még inkább, ha apokaliptikus összeomlást ígér. Hiúság, túltengő önzés, egyéni érdek, ellenőrizhetetlen indulatok – ezek voltak alkatrészei az ördögi kotyvaléknak, mely a fenyér három boszorkányának üstjében fortyogott, mikor Macbeth megjelent köztük, hogy jövendőjét láthassa. Ebből a fazékból kerültek ki az elmúlt század anyagelvű szemléletének nagy *történelmi jóslatai* (világháború, összeomlás, különféle diktatúrák), amik mindenütt beváltak, ahol az elnyomott lélek elhitte, hogy szolgaságra született, és szolgaságban fog meghalni – s a zsarnok elhitte, hogy hivatást teljesít embertelen bűneivel. Ezekről a „jósoktól” tudta meg a vérszopó rosszindulat, hogy jöhet gyilkolni és rabolni – az áldozatot már előkészítették, nem ellenkezni, sorsába belenyugodni [fog – a szerk.] –, ezek a „jósok” világosították föl a dögvészt, hogy Európa sorsában nagy szerepet szánt neki a

Gondviselés, siessen elfoglalni helyét, készüljön a jövőre. Ne felejtjük el, hogy a lelkek ellenálló ereje fordított arányban áll a lelkek tömegével – hogy a tömeglélek gyengébb és ingatagabb és befolyásolhatóbb minden egyes alkatrészénél – ezt jól tudja a demagóg, és jól érzi csörgősipkás vajákos főpapja, a *politikai jós*. De így van ez minden egyéni élet történetében is. Aki végiggondolja életét, és figyelmeztetéseit, észre fogja venni, hogy vonultak végig vörös fonalak életén, döntő pillanatokban, amikre így gondolunk: *ha akkor bátor lettem volna!* e fonalak csomósodtak össze ártalmas, romboló, gátló göbökké, s akadályozták meg a cselekedetekben, amikről később derült ki, hogy javát szolgálták volna. Ha e fonalak egyikét megvizsgálod, rá fogsz jönni, hogy gyökerét, magvát a régi, fejletlen gyermekakarat földjébe vetette el valami hívatlan próféta, rosszindulatú jós, gyermeklelkek gyilkosa.

Ennyi hát az egész. Aki fölismeri az M.-jóslat veszedelmét, igyekezzék védekezni ellene – magában pedig fojtsa el a jósló hajlandóságot. – Könnyű védekezni: a próféták közül könnyen ismered meg az igazit és a hamisat – a hamis próféta sem Kánaánban, sem az összeomlásban részt venni nem akar, önmagának soha nem jósol, csak másoknak – az igazi legfőbb idézi önmagára régi próféták jóslatát (Krisztus), ő maga nem tartja eléd a jövődő tükrét, Pandora szelencéjét nem csörgeti füledbe, hanem kézen fog, ha elfogadod kezét, s igyekszik vezetni, kalauzolni a göröngyös úton, mely minden fordulónál kétfelé nyílik, újra meg újra: egyik az életé, másik a halálé, s minden fordulónál újra figyelmeztet, hogy szabadon választhatsz: nincs kötött marsrutád – a jövődő nem odakint vár rád, hanem bent, a szívedben.

Ne higgy annak, aki jósol és „jellemmez” – annak higgy, aki szeretet és tanácsot ad.

A társadalomgyilkos politika

„A nagy gazdasági világválság, a második világháború, a McCarthy- féle boszorkányüldözés, a polgárjogi mozgalom, a szexuális forradalom és a »szeretkezz, ne háborúzz« jelszava, a női egyenjogúság, a »politikai korrektség« jobbról és balról egyaránt érkező szélsőséges megnyilvánulásai – mind mély hatást gyakoroltak rám, bár időnként úgy éreztem, más ritmusban haladok., amely az emberek közötti »korlátok lebontására« tett erőfeszítést, de ez a szellemiség az enyészeté lett, mert jöttek a nyolcvanas évek és a »tartsuk tiszteletben a határokat« – vallott önmagáról és a XX. századról Elliot Aronson *Életem és a szociálpszichológia* című könyvében.

A szociálpszichológia klasszikusát sok tudós főhöz hasonlóan megragadta az amerikai társadalom eszményi képe, amelyet Alexis de Tocqueville rajzolt 1835-ben, *Az amerikai demokráciában*: „Mindenki élénken hisz az emberi nem tökéletesítésében; az amerikai angolok úgy ítélik meg, hogy a tudás terjesztése szükségszerűen hasznos eredményeket szül, a tudatlanság pedig gyászos következményekkel jár; valamennyien fejlődő testnek tartják a társadalmat, az emberiséget pedig át- meg átalakuló képnek, amelyen semmi sincs, és semminek nem is kell

örökre rögzítve lennie, és elfogadják, hogy amit ma jónak találnak, azt holnapra felválthatja valami még jobb, ami egyelőre még rejtőzik valahol.” Ez a meggyőződés, a változás és az egyéni fejlődés erejébe vetett hit lett Aronson munkájának és életének vezérmotívuma – hogy a gyári munkás fiából is lehet egyetemi tanár, hogy mélyen gyökerező előítéletek is leküzdhetők, hogy a dolgoknak nem kell feltétlenül úgy maradniuk, ahogy vannak.

Aronson legnagyobb eredményét a Texas állambeli Austinban, a kisebbségekkel szembeni tantermi előítéleteket és szegregációt megszüntető oktatási metódusával érte el, amelyet a magyar terminológiában mozaikmódszernek neveznek. Az ellenségeskedő környezetet olyan légkörrel váltotta fel, amelyben az együttműködésen van a hangsúly. Az eltérő etnikai háttérű diákoknak egy tanulócsoporthoz, egymással kölcsönösen együttműködve kellett dolgozniuk, ha a tananyagot meg akarták érteni. Ha például a feldolgozandó téma Eleanor Roosevelt élete volt, akkor minden egyes diák Eleanor Roosevelt életének egy-egy szakaszát kapta feladatul. Minden tanulónak önállóan kellett megtanulnia a ráosztott tananyagrészt, majd pedig az általa tanultakat társainak el kellett mondania, amikor a csoport ismét összeült. A gyerekek csak úgy „rakhatták össze” a teljes tananyagot, ha gondosan odafigyelnek az információra, amelyet csoportjuk többi tagja megoszt velük. A mozaikmódszerrel szervezett foglalkozás után a tanulóknak dolgozatban kellett beszámolniuk Eleanor Roosevelt életéről.

A próbakísérletet két osztállyal végezték. Az egyik osztályt mozaikcsoportokba osztották, a másik osztály volt a kontrollcsoport, ahol hagyományos órakeretben folyt az oktatás. Eleinte a mozaikcsoportokban a diákok ugyanúgy versengtek egymással, mint korábban, néhány nap elteltével azonban rájöttek, hogy így sehová sem jutnak. Például az angolszász gyermekeknek figyelmesen meg kellett hallgatniuk Carlost, egy mexikói származású fiút, aki ugyan jól beszélt angolul, de enyhe akcentusa miatt azelőtt kigúnyolták és kinevették.

A mozaikmódszer bevezetése után egy héttel a tantermi légkör érzékelhetően javult. Ezt legelőször a diákokkal ritkábban találkozó énektanár és a rajztanár vette észre, akik önkéntelenül faggatni kezdték kollégáikat, mitől változott meg a hangulat. Hat hét elteltével Aronson és munkatársai a változásokat empirikusan is dokumentálták. A tanulókat arra kérték, értékeljék, mennyire kedvelik osztálytársaikat – az összes osztálytársukat, nem csak azokat, akikkel egy mozaikcsoportban dolgoztak. Azt is megkérdezték tőlük, mennyire szeretik az iskolát, és a válaszaikat egybevetették az iskolalátogatási adatokkal.

A hagyományos módszerrel tanuló diákokhoz képest a mozaikosztályban, származástól függetlenül, az összes fiatal jobban szeretett iskolába járni (a hiányzások jelentősen visszaestek), és saját, illetve más etnikai csoportba tartozó társait is jobban kedvelte. Miközben a fehér tanulók önértékelése és teszteken nyújtott teljesítménye szinten maradt, a mozaikmódszerrel szervezett tanulás hatására a kisebbségi csoportokhoz tartozó diákok önértékelése jelentősen javult, és a teszteken nyújtott teljesítményük átlagosan kilenc százalékponttal magasabb volt, mint a hagyományos módszerrel tanuló, kisebbségi származású társaiké.

„A mozaikmódszer bombabiztosnak bizonyult – számolt be az eredményekről Aronson. – Vizsgálatunk megisméltésekor a lehető leghigorúbban jártunk el. Minden iskolában azokat a tanárokat soroltuk a kontrollcsoportba, akiket az igazgató a legjobb tanerőnek minősített. Így a mozaikmódszerrel szervezett tanórákon részt vevő tanulók jobb teljesítménye nem lehetett a magasabb színvonalú tanítás eredménye, hanem

kizárólag a módszernek volt köszönhető. Az évek során a módszert számos iskolában bevezettük, és mindig ugyanerre az eredményre jutottunk. Mi több, a módszert alkalmazó iskolákban az integráció sikeresebben valósult meg. A tanórák közötti szünetekben fényképfelvételeket készítettünk az iskolák udvaráról, és így egyértelmű bizonyítékot szereztünk arra, ki kivel van szívesen egy társaságban. A hagyományos tanítású iskolákban szabad idejükben a gyerekek származásuk szerint csoportosultak. A mozaikmódszert alkalmazó iskolákban a diákok sokkal inkább elvegyültek egymással, tekintet nélkül etnikai hovatartozásukra.

Örömmámorban úsztam. Időbe telt, de végül sikerült tudományosan igazolható választ adnom a kérdésre, amelyet kilencévesen tettem fel magamnak, ott, a járdán ülve, Revere-ben, miközben vérző orromat és felhasadt ajkamat ápolgattam. Sikerült bebizonyítanom, hogy az előítéletek *igenis* leküzdhetők, és eltérő etnikai csoporthoz tartozó gyerekek *igenis* meg tudják kedvelni egymást. Ehhez nem egyszerűen *több* kontaktus, hanem *megfelelő* kontaktus kell. Ahogy Gordon Allport *Az előítéletben* írja: »Bár az sem haszontalan, ha a különböző etnikai csoportok tagjai egymás mellett dolgoznak a munkahelyeken, a haszon még nagyobb lesz, ha ezek az emberek vállvetve, egy csoport tagjaiként dolgoznak együtt.« Revere-ben, baseballos csapattársaim körében személyesen is tapasztaltam ennek a megfigyelésnek az igazát. A srácok többsége gyanakodva, bizalmatlanul viszonyult a zsidó gyerekekhez. Ellenérzéseik azonban eloszlottak, amint egy csapatban, együtt kellett működnünk egymással. Végül kezdtük egymást megérteni, megkedvelni, és a kialakult rokonszenv és tisztelet maradandónak bizonyult, nem múlt el a baseballszezon után sem.

Így hát az eredményekről írtam egy kevésbé szakmai jellegű összefoglalót, benyújtottam a közkedvelt *Psychology Today* folyóirathoz, amely a cikket színes fotókkal illusztrálva, kitüntetett helyen közreadta. Több száz példányban fénymásolatot készítettem a cikkről, szétküldtem országszerte a tanfelügyelőknek és az iskolaigazgatóknak, és felajánlottam, hogy térítésmentesen vállalom a módszer betanítását. Ezután, mint ki jól végezte dolgát, vártam a megkeresések áradatát. Micsoda naivitás volt!”

A mozaikmódszer iránt alig mutatkozott érdeklődés. Amikor Aronson telefonon is megkereste a címzetteket, általában azt a választ kapta, az ő iskolájukban minden a legnagyobb rendben van, semmi szükség arra, hogy egy idegen odamenjen hozzájuk, és valami új módszerrel próbálkozzon. Az egyik igazgató szokatlanul őszintén kijelentette: „Tudja, mi történne, ha bevezetnénk a módszerét? Folyamatosan csörögne a telefonom, és hallgathatnám a szülők panaszát: »Az én gyerekemet egy fekete kölyök fogja tanítani? Mégis minek fizetjük a tanárokat?« – Austinban csak azért kérték Aronson közreműködését, mert az iskolákban a helyzet válságosra fordult. Mivel a legtöbb amerikai tanintézményben nem uralkodott el a káosz, saját mércéjük szerint rendben mentek a dolgok.

A mozaikmódszer majdnem tizennégy éven át a fiókban hevert. Aztán 1984-ben, a Brown v. Board of Education per harmincadik évfordulóján az Egyesült Államok Polgárjogi Bizottsága kiemelt figyelmet szentelt Austinnak mint modellértékű városnak, ahol az iskolai elkülönítés felszámolását az elvárásoknak megfelelően valósították meg. A bizottság a sikert nagyban a

mozaikmódszerrel szervezett oktatásnak tulajdonította. A módszer iránt ekkor Amerika-szerte érdeklődni kezdtek az iskolák, mégsem került be az amerikai oktatási rendszer főáramába, jöllehet a következő néhány évben több tucat iskola-körzetben, több száz tanár sajátította el. Hiába volt könnyen alkalmazható, költséghatékony és empirikusan megalapozott, amely a tanárok tetszését is elnyerte, sem az amerikai kongresszus, sem az oktatásügyi minisztérium nem figyelt fel rá, hiszen sem a baloldal, sem a jobboldal politikai programjába nem illeszkedett bele. A baloldalnak az a meggyőződése, hogy a leghátrányosabb helyzetből induló gyerekek felzárkóztatása kizárólag az oktatási rendszer széleskörű és költséges átalakításával érhető el. A jobboldaliak úgy gondolják, hiábavaló bármiféle erőforrást olyan gyerekekre fordítani, akik kedvezőtlen genetikai adottságaik vagy az elégtelen szülői nevelés következtében gyenge teljesítményt nyújtanak az iskolában. „Állampolgárként mélységesen csalódott voltam, és bánom, hogy nem emeltem hangosabban szót a mozaikmódszer alkalmazásáért – összegzi keserű tapasztalatait Aronson. – Szociálpszichológusként talán nem kellett volna meglepődnöm azon, hogy a hasznosítható, empirikus eredmények elsikkadnak, ha az uralkodó politikai ideológiákkal ellentétesek.”

Aronson, talán hogy kompenzálja a mozaikmódszer fogadtatása feletti csalódását, fokozatosabban az úgy nevezett önismereti csoportok vezetése felé fordult. E társas érzékenységet fejlesztő terápiás (T-)csoportok a Kurt Lewin, Carl Rogers és Abram Maslow nevéhez fűződő humanista pszichológia nyomán jöttek létre, amely szerint az ember legfontosabb célja az önmegvalósítás. Aronson az egyenes beszédre helyezett hangsúlyt szerette a legjobban, hiszen abban kell segíteni a résztvevőknek, hogy annak segítségével különbséget tehessenek feltételezéseik és mások valódi tulajdonságai között, egyszersmind egyértelműen ki tudják fejezni érzéseiket, és ne rejtsek azokat sértés, hibáztatás vagy akár hamis dicséret mögé. Nem igazodtak napirendhez, és nem összpontosítottak múltbéli tapasztalatokra, sem pedig gyermekkorban elszenvedett traumákra. „Itt és most” – ez volt a lényeg.

„Az összeölelkezéstről szeretnék néhány szót ejteni – vall Aronson. – A T-csoportokat gyakran azzal figurázzák ki, hogy a résztvevők az ölelést csodaszerként alkalmazzák minden bajukra, és ezért lépten-nyomon őszintétlenül ölelgetik egymást. A gúnyrajz nem alaptalan. Előfordult velem is, hogy egy résztvevő elém állt és kijelentette, „ölelésre van szükségem”. Általában finoman emlékeztettem az illetőt, hogy nem vagyok pénzbedobós automata, és nem sok értelmét látom annak, hogy az ölelést úgy osztogassuk, mintha cukorka volna. Ezután megpróbáltam segíteni neki, hogy rájöjjön, bizonytalanságát vagy aggodalmát milyen érzések okozhatják, és milyen megoldási lehetőségei vannak.

A T-csoportok legnagyobb tanulsága a számomra az volt, hogy megtanultam, hogyan válhat belőlem olyan szeretetteljes, érzései kimutatására képes férfi, amilyen apám sosem volt. »Az én apám soha nem ölelt meg« – kultúránkban manapság gyakran elhangzó sirám ez, és akadnak férfiak, akik ezzel igazolják, miért bánnak ridegen a gyerekeikkel. Az a tény, hogy apám képtelen volt szeretetét fizikailag kifejezni, azt az elhatározásomat erősítette, hogy én másmilyen apa akarok lenni – hogy szeretném megadni mindazt a gyerekeimnek és a feleségemnek, amit az én apámnak nem sikerült. Sok tanulnivalóm volt még. Amikor az ölelés és érintés helyénvaló, akkor én így tudom a legjobban kifejezni a szeretetet, így tudok másoknak vigasztalást és enyhülést nyújtani. Egyáltalán nem lepott meg, amikor a közelmúltban kutatásokkal bizonyították az érintés

jótékony fiziológiai hatását – csökkenti a vérnyomást, csillapítja a fájdalomérzést és enyhíti a feszültség érzetét. Társas lények lévén, vágyódunk az érintésre; szükségünk van az érintésre. Soha életemben nem fogom elfelejteni, mennyire jólesett, amikor filozófiatanárom, Aron Gurwitsch a fejemre tette a kezét, és azt mondta, »Jól van, fiam!«, vagy amikor Leon Festinger megszorította a vállamat, és közölte, hogy dolgozatom méltó a bírálatra. Általam csodált felnőtt férfiaktól származtak ezek a gyengéd gesztusok. Rá kellett jönnöm, az igazi férfiak is megérintik a másikat, és a T-csoportokban végzett munkám révén feltárult, hogy az érintésnek további jótékony hatása is van. Az apámtól tanult ridegségtől végre megszabadultam.»

Carl Rogers, a kor vezető klinikai pszichológusa 1970-ben az önismereti csoportokat „a XX. század legjelentősebb társadalomtudományi felfedezésének” nevezte. A nagyszerű kezdeményezésnek mégis mindössze két évtized jutott a kibontakozásra. A T-csoportok gyászos végét az ismételten teret hódító – az amerikai kultúrába mélyen beágyazódott, hol erősebb, hol gyengébb hatást kifejtő, de mindenkor jelen levő – puritanizmus hozta el. „Teli izgalommal éltem át a háborúellenes tüntetések és az egyenlő jogokért síkra szálló mozgalmak évtizedét, és lelkesítően hatott rám az általuk előrevetített rózsás jövőkép. És éltem-haltam az az önismereti csoportokban végzett munkáért, az elgondolásért, hogy az emberek közötti szakadék áthidalható, hogy a gyanakvás és előítélet mások megismerésével és megértésével leküzdhető. A magam naivitása abból a feltételezésből eredt, hogy a célok megvalósításában elért sikerek lineárisan gyarapodni fognak.”

Az amerikai társadalomban újabb átalakulás indult meg az 1970-es évek vége és az 1980-as évek eleje táján. Míg az önismereti csoportok az önmagunk köré vont korlátok lebontásáról szóltak („mások megérintése jó, egészséges, emberi”), addig a nőmozgalmak hatására a társadalom a határok tiszteletben tartására törekedett („mások megérintése tiszteletlenség, nem helyénvaló és lekezelő”). Természetesen nem helyénvaló, ha a fizikai kontaktus a hatalom és a fölény kifejezését szolgálja. A kéretlen fizikai érintkezés hiba, és ugyanúgy nincs helye az önismereti csoportban, ahogy nincs helye a tágabb világban sem. De hogyan téveszthető ez össze két ember őszinte kontaktusával?

Aronson egyik szemeszterére új elsőéves mesterhallgató érkezett, egy ifjú hölgy. Amikor a szemeszter végén, a kurzuson végzett munkájukat értékelték, a hölgy vádaskodó hangnemben közölte professzorával: „Nekem valami szemet szúrt. Nem tehetek róla, de észrevettem, hogy amikor beszélgetünk, a nőket sokkal gyakrabban megérinti, mint Alexet. Szerintem ez lealacsonyító, szexista magatartás.”

Néhány hét múlva aláírás nélküli felhívások jelentek meg az egyetem területén, fákra, hirdetőtáblákra kitűzve. Két népszerű oktatóról értesítéseket kértek, bár egyiket sem vádolták szexuális zaklatással. A mindezt gyerekes tréfának gondoló Aronson egyik reggel a saját nevét látta a kézzel írott hirdeteményeken: „Kérjük, hívja fel a szexuális zaklatásokat kivizsgáló hivatalt [telefonszám], amennyiben személyes tapasztalatai alapján ELLIOT ARONSON erre okot szolgáltatott. A panaszok kezelése bizalmasan, név nélkül történik.”

A felhívás legalján egészen apró betűvel az állt, hogy a szexuális zaklatásokat kivizsgáló hivatalt „előzetesen nem értesítették” a hirdetmény kihelyezéséről.

Ne feledjük el, ez abban az időben történt, amikor a bulvársajtó az amerikai liberalizmus kétségtelen bizonyítékával árasztotta el a világot: Reagan elnök, az Egyesült Államok történetében először, farmerben jelent meg a Fehér Házban!

Az az Amerika, amelyre Elliot Aronson oly büszke akart lenni, és amelynek felemeléséért mindent megtett a maga kritikusan fontos tudományterületén, bornírt politikusoknak köszönhetően egyszerűen a McCarthysmusból a feminizmusba tántorgott, mérhetetlen társadalmi károkat okozva az önismereti csoportok megszüntetésével és a mozaikmódszer mellőzésével, amely a legkevésbé sem kompenzálható a női szivarklubok gyarapodásával. És ma, két értelmetlen háború és az iszlám világ sikertelen manipulálása után világosan látszik, hogy az amerikai konzervatív erkölcsök álerkölcök, politikai és gazdasági hatalmi célok rabszolgái, és túlkölik a legkevésbé sem alkalmasak arra, hogy őszintén feltárják énjüket egy T-csoportban, sem pedig arra, hogy mozaikmódszerrel humanizálják őket. Vagy csupán gyávák ahhoz, hogy alávéssék magukat a szociálpszichológia bizonyítottan eredményes próbáinak, mert még váratlan fordulat következhetne be nem csak az attitűdjükben de az önképükben is, és vissza kellene térniük az arisztotelészi normához, miszerint a politika nem társadalomgyilkosság, hanem az állam irányításának művészete.

Nándi Mihály: Önismereti csoportok a Kádár-rendszerben

Az önismereti csoportokat az Egyesült Államokban Kurt Lewin, az alaklélektan egyik korai művelője és teoretikusa találta ki. Az alaklélektani képviselői – szemben a pavlovi viselkedépszichológiával – azt vallják, hogy a lelki jelenségeket olyan alakzatokként kell kezelni, amelyeket nem lehet pusztán alkotórészeik összességéként felfogni. Alapelveiket Lewin a szociálpszichológiára is alkalmazta, ahol a csoportdinamikának nevezett részterület úttörőjévé vált.

Lewint tulajdonképpen egy véletlen segítette az önismereti csoport elgondolásához. Eredetileg azt tervezte megtudni, vajon a kis létszámú csoportos megbeszélések alkalmasak-e arra, hogy a résztvevők társadalmi problémákra kreatív megoldásokat dolgozzanak ki. Ezért összehívott mintegy ötven tanárt, és csoportokba osztotta őket. A csoportok eredményességének felmérésére Lewin azt a feladatot adta néhány tanítványának, hogy napközben végezzenek megfigyeléseket a csoportokban, este pedig közösen értelmezzék és vitassák meg a csoportok dinamikáját. Valamelyik este a tanárok közül néhányan kíváncsiságból beültek a megbeszélésre, meg akarták hallgatni Lewin tanítványainak beszámolóit. Az egyik megfigyelést végző hallgató elmondta, csoportjában valamelyik tanár nagyon dühösen reagált a délelőtti megbeszélésen. Történetesen ott volt az illető, és hevesen tiltakozott, hogy ő egyáltalán nem volt dühös – csak lázba hozta a téma. A megfigyelő kötötte az ebet a karóhoz: „Márpedig benyomásom szerint dühös volt!” Ebből élénk, tanulságos vita kerekedett. Másnap este mind az ötven tanár jókedvűen beállított a

megbeszélésre, helyet foglaltak, és ha nem értettek egyet a megfigyelést végző hallgatók beszámolójával, vitába szálltak velük.

Lewin rögtön átlátta e mozzanat jelentőségét: adva van egy bizonyos probléma megoldására létrehozott csoport, amely rengeteget hasznosít saját érzései és szándékai megvitatásából, mi több, a csoport tagjainak még csoportdinamikai tréningre sincs szüksége, hiszen a saját folyamataiknak maguk a résztvevők a legjobb megfigyelői – szándékaikra egy külső szakértő jóval nehezebben ébredhet rá, legyen bármennyire agyafúrt és jól képzett is. Idővel ebből alakult ki az előre kialakított napirend nélküli csoport, egy olyan csoport, amely formális program, megvitatandó probléma nélkül ül össze, kizárólag a saját dinamikáját vitatja meg azzal a céllal, hogy tagjai megtanuljanak hatékonyabban kommunikálni egymással, és megtudják, hogyan érzékelik őket mások. A önismereti csoport hamarosan a humanisztikus személyiségpszichológia, más kifejezéssel az emberi potenciál mozgalom előhadába került.

Igen ám, de az 1960-as és 70-es évekre e csoportok valóságos társadalmi mozgalommá váltak, és egyaránt seregestül vonzották az izgalmakra vágyó résztvevőket és az őrült szakembereket. Elméleti és pszichológiai szempontból sok csoportot kétes és hitvány alapokon hoztak létre neveléses, önjelölt guruk. Alkalmazott módszereik olykor csak rosszak voltak, máskor erőszakosak is. Jó esetben, amikor az önismereti csoportokat csoportdinamikához értő személy vezette, a résztvevők a gyakorlatok és felismerések révén sokat kaptak a tréningtől – olyan készségeket, amelyek birtokában barátként, tanárként, főnökként, szülőként, házastársként jobb kontaktust tudtak kialakítani barátaikkal, tanítványaikkal, beosztottaikkal, gyerekeikkel és házastársukkal.

Közép-kelet-európai perspektívájából nézve igencsak előrehaladott jóléti állapotnak tűnik az, amelyben a fiatal értelmiségiek csapatostul kelnek útra, hogy pénzüket és szabadidejüket feláldozva megismerjék a csoportkohéziót, a csoporttal való azonosulást, a csoporton belüli kommunikációt és a csoportdöntési folyamatokat – vagyis élettapasztalatra tegyenek szert. A Kádár-rendszerben az önismereti csoport sajátos formája állt a diákok rendelkezésére, ha akarták, ha nem: az építőtábor.

Az építőtábor azzal kezdődött, hogy a diákok közül (többnyire önkéntes alapon) kijelölték a brigádvezetőket, akik azután összeállították a brigádot. A brigádvezetők általában a fiúk közül kerültek ki, és egy részük a csinos lányokat igyekezett megkönyékezni, hogy majd a munkaterületen – mondjuk, az almáskertben – udvarolhassanak nekik. Igen ám, de a csinos lányok többsége nem hogy nem volt gyakorlott az almaszedésben, de – a körmét féltve –, nem is nagyon akart abba beletanulni. Márpedig mindenkinek teljesítenie kellett a normát. Azokat, akik erre a harmadik munkanapon is képtelenek voltak, hazaküldhették, ami kellemetlen következményekkel (a koszt és szállás megfizetésével, akár erkölcsi megbélyegzéssel) járt. A rosszul teljesítő brigádokban tehát igen hamar csapnivaló hangulat uralkodott el, elmaradtak a kellemes pásztorórák, a vezetőknek fogalmuk sem volt arról, hogyan motiválják az embereiket, mindenki csak azt várta, mikor lehet már hazamenni, amitől még lassabban telt az idő.

Jómagam dolgos, gyümölcszedésben járatos lányokkal igyekeztem feltölteni a brigádomat. A munka magától ment, a hangulatot vicceseléssel igyekeztem élénken tartani. Azután megfigyeltem, hogy a lányok sokkal gyorsabban szedik nálam az almát, viszont lényegesen lassabban másznak fel a fára, a teli szütyőket (hivatalosan: alul üríthető szedőedényt) pedig nem bírták el, ezért fél puttonnyal mászkálnak a konténerhez, ami rengeteg idővesztést jelentett.

Kitaláltam tehát, hogy én csak a szütyők összeszedésével és kiürítésével foglalkozom, amelyeket a lányok teljesen teleszedhetnek. A munka hatékonysága kétszeresére növekedett, én mindenkivel viszonylag gyakran válhattam személyesen egy-két szót (nem csupán a távolból kiabálva), élre kerültünk a brigádversenyben, a hangulatunk pedig kitűnő lett.

Az ám, a hangulat. Mert a tábor két részre szakadt, az unatkozókéra és a fanyalgókéra, akik képtelenek voltak megszervezni a munkát, és azokéra, akiket a jó teljesítmény – és az együttműködés, egymás segítése – olyan csoporttá kovácsolt, hogy egykori brigádtagjaimmal összefutva még évek múltán is ott lebegett közöttünk az összetartozás érzése. Munkaszervezési módszeremet, amelyből nem csináltam titkot, néhány más brigád is átvette, kivéve persze azokat, amelyek csupa olyan tagból álltak, akik úgy gondolták, másnak kellene elvégezni helyettük a kényszerű munkát.

Igaz, nem saját jószántunkból izzadtunk a kiskunsági nyárban az aranyhomokot nyeldekelve (bár én többször jártam önkéntes építőtáborban is), de az életben nagyon sok olyan feladat vár az emberre, amelyet, tetszik, nem tetszik, el kell végeznie, s ha már így van, azt tegye jó hangulattal, a lehető legtöbb tapasztalatra szert téve a tekintetben: hogyan lehet együttműködni ismeretlen emberekkel szokatlan körülmények között? Hogyan válik élménnyé a közös munka? Brigádvezetőként hogyan motiválhatja jobb teljesítményre diáktársait, anélkül, hogy bármifajta látens hierarchiát kiépítene? Hogyan ismerheti fel a segítőkész, felelősséget vállaló embert vagy éppen a parazitát? Hogyan kommunikáljon más státusú és műveltségű személyekkel úgy, hogy egyformán megadja a tiszteletet mindenkinek? Hogyan tartsa a három lépés távolságot a (pártállami) hatalom embereivel szemben? Végül, de nem utolsó sorban, hogyan szélesítse a csoportszolidaritást és építsen közösséget?

Ballai László: Odalent az erős déli határon

„Vár állott – most drótkerítés” – mondhatnánk a költő után szabadon. Erősen védjük déli határainkat, a vezető utasítása szerint. Miben manifesztálódik ez a drót-erő?

Horvátországba menet, Letenyére érve a rövidebb sort választottam, amelyben csak négy autó állt előttem. Azok azonban nem haladtak. Elfogyasztottam hát az egyik szendvicsemet – így mégiscsak biztonságosabb, mint vezetés közben. De mire várunk? Megfigyeltem, hogy rendünk határőrei milyen buzgó aktivitást fejtenek ki. Az útlevelek mellett a vezetők jogosítványát és a gépjárművek forgalmi engedélyét is ellenőrzik, valamint felnyitattják a gépjárművek csomagtartóját. Időnként hosszú percekre eltűnnek a bódékban, hogy az okmányokat ellenőrizzék az elektronikus nyilvántartásban. Kifelé nyilván az illegális kivándorlókat keresik.

De miért nem halad a sor? A második szendvicsemet is elővettem, amelyet már Csáktornya térségében kellett volna elköltenem. Miért tűrjük ezt? Kik tűrik ezt? Nyilván a magyarok azon 99

%-a, amely egyetértőleg küldte vissza a „nemzeti konzultációs” kérdőívet teljesen egyetértene azzal, ha a határon a feletteseiknek izegve-nyüzsögve megfelelő karhatalmisták órákon át várakoztatnák. Tekintsünk el attól, hogy a kormány a saját maga által megszabott határidőt a legalávalóbb módon egy hónappal meghosszabbította, ezalatt az egész országot telerakta az ellenzéket gyalázó plakátokkal, valamint híveit a titkos választás etikáját megsértő módon ösztökélte arra, hogy mellette valljon színt (mellesleg egy olyan kérdésben, amelyet egy népszavazáson már elutasítottak a választók). Az uralkodó párt saját bejelentése szerint 1,8 millió ember vett részt a propaganda programban, amelynek végeredményeképpen: „a magyarok 99 %-a ellenzi az illegális bevándorlást”. Évtizedek óta aggodalmasan figyelem a népességfogyást. 1976-ban 10 568 ezer lelket számoltak Magyarországon, amely tavaly 10 millió alá csökkent. De hogy egy év alatt egy ötödére esett volna vissza az ország lakossága! Magyarországon eleddig a legnagyobb, 50 %-os lakosságvesztés a tatárjárás alatt következett be. Hová tűntetett el ez a rezsím hirtelen több mint 8 millió állampolgárt velem együtt?

Több mint félóra alatt fogyott el az előttem lévő négy autónyi kocsisor. Letenye/Goričannál közös határellenőrzés van. A horvát kollégákon korántsem látszott az a – minek nevezzem? – tettekezés, amely a magyar határrendőröket (mintegy rugókon) mozgatta. Egy-egy személyi okmányt még csak megnéztek ímmel-ámmal, de sem egy forgalmi engedélyt nem kértek el, és pláne nem nyitatták fel egyetlen autó csomagtartóját sem, mintha ők a belépő oldalon, az országhatártól 1 cm-re már egyáltalán nem érzékelték volna azt a veszedelmet, amelytől a mi altisztecskéink (a még létező 1,8 millió magyar felhatalmazásából) erősen (korszerűbben: erőst) igyekeztek megvédeni őket.

Dévény Anna módszere

A nemrég elhunyt Dévény Anna módszere a személyiségében keresendő. A Bartók rádió *Lemezélő* című műsorában hallottam őt, aki rengeteg művésszel dolgozott együtt, zenei élményei – amelyeket megosztott a hallgatókkal – mind személyes kapcsolataihoz kötődtek. Ám nem a kapcsolatait hirdette büszkén, fennen, nem taglalta részletesen az általa ismert énekesek, karmesterek, zongoristák betegségét, vagy tartáshibáit, de még csak az alkalmazott terápiairól sem beszélt. Az alkotó emberről szólt. Arról a csodálatról, amely annak a láttán tölti el, hogy a művész – akinek ugyanúgy megvan a nehézségekkel teletűzdelt mindennapi élete, mint másoknak – micsoda óriási lelki többletterhet vállal magára nap mint nap annak érdekében, hogy kimagasló teljesítményt nyújthasson. A művész felé a lehető legnagyobb megértéssel, türelemmel és támogatással kell fordulni!

Dévény Anna úgy beszélt magáról, hogy másokról beszélt. Nem számolt be semmilyen saját gondjáról, őt ért gáncsról, a rögzös pályája során elé gördített nehézségek leküzdéséről, (sem az előző rendszer hibáiról), csak arról, mekkora örömet jelentett számára, ha valakit a gyógyulás vagy

a helyes tartás megtalálásának útjára segített. Mert másra figyelni, mást segíteni, másnak a karakteréből, testalkatából kiindulni és vele együtt haladni, ez Dévény Anna módszere – a tornáztatás művészete, a megértésé, az együttműködésé, a teljes embert építő, csendes, finom mozdulatoké. Ez áll a speciális manuális technika és a testképző gimnasztika, a betegségek meggyógyítása és a képességek kifejlesztése mögött. A jól felépített technikai módszertan, összefoglaló nevén DSGM hátramaradt. Szellemének továbbélése azon múlik, hogy a tanítványok is képesek lesznek-e továbbvinni Dévény Anna teremtő alázatát.

BL

Délibáb

Hontalanítás

– Deák Mór verseskötetéről –

Retrospektív válogatásnak nevezik, midőn a művész élete terméséből kigyűjtögeti a legjavát, hogy mint csokrot átnyújtsa a szépért lelkesedő közönségnek. És ha a költő korábbi köteteiből kiemeli a hazáról szóló költeményeket és a haza arcába vágja azokat? Ez a *Hontalanítás* – Deák Mór új könyve.

„elég legyen a lázadásból
már más kutyák ugatnak máshol
zseblámpafény volt a verőfény
térj magadhoz az altatásból”

(Virágpor)

A technika a különböző időben (1976 és 2015 között) írt versek új ciklusokba, kötetekbe rendezése. A módszer a lélek felőrlése. A cél egyben az eszme: a magyarság. Mi a magyarság? Babits Mihály szerint a magyar paraszt-flegma, az inercia, a lomhaság, és nem utolsó sorban a jogérzés, az állandósághoz – azaz a haza területéhez és az alkotmányához – való ragaszkodás. Vagy Szekfű Gyula elgondolása alapján a vitézség, a szabadságszeretet és a közügyek megbeszélése (vagyis a politizálás). Vagy:

„ez a házam
vannak sokkal szebb házak
de azt fogadtam meg
fiamnak és apámnak
hogy úrrá leszek
örömmön és gondon
ez a házam
ha fölgyullad eloltom”

(Ez a házam)

Nekem a rómaiakkal kezdődik a magyarság, akiknek a szellemét és kultúráját idejövételünkkor még erősen álló építményeik és az ország javát behálózó, jól megépített (egy-másfél méterig alapozott) erős útjaik is jelezték. Kultúra, rend és rendszer házasodott össze úgy ezeregyszáz éve a lovas nomád módszerességgel és haladásra törekvéssel. És akkor közbeszólt a történelem, avagy a politikusi jellem(telenség):

„ez az ország átmeneti
nem nyugati nem keleti
nem is nagy de nem is kicsi
elhiszi vagy el se hiszi

elad ha ad s elvesz ha vesz
ez az ország nagyon ügyes
hogyan lesz egy ország haza
se keletje se nyugata

nincs erkölcsse nincsen hite
meg is tud lenni nélküle
ezeregy az éjszakáé
ma itt él sheherezádé”

(Átmeneti)

Merthogy az itt talált erősen poszt-román (tehát már catói erények híján való) és még erősebben megosztó katolikus szellemen felbuzdulva egy a nemzetet önkényesen magával azonosító törzsi-nemzetségi (bocsánat, feudális arisztokrata) kisebbség jobbagysorba taszította azt a szabad magyarságot, amely nélkül a honfoglalás nem valósulhatott volna meg, napjainkig állandósítva ezzel a zavarkeltés, a pártoskodás és a széthúzás, egyszersmind a hazugság, az önáltatás és az öntömjézés szellemét a Kárpát-medencében. Ez ellen fohászolni kötelessége az örök költőnek:

„és fohászknak behunyt szemmel
akar örökkön szótlantul
hogy hazudjon valaki valamit

amiért érdemes hazamenni”

(Levél a kikötőből)

A magyarság fohász, bármikor ránk törhet keserűsége (sokan, az élet törpe dolgaiban elmerültek nem értik ezt), amelyben az egymásra nézéssel, kézszorítással, még egy pohár bor csöndes elfogyasztásával ismerjük fel egymást.

A magyarság ország, amely bennünk él, és amíg bennünk lélegzik, addig létezik Magyarország is, amelyből már rég kimosták a hazát.

„mert mellük alatt az országuk
s szívük a fővárosa
ha semmi nem is köti őket
csak verődnek ide-oda”

(Levél a kikötőből)

A *Hontalanítás* imádságos könyv, az Ige él, ha forró, száraz, elcserepedett ajkakon is, de él:

„ne olvasd el
ide van vetve minden
papírra vetve
és ha papírod sincsen
a vér átüt azon a fehér ingen
amit rád adnak majd
és azt se ingyen”

(Ne olvasd el)

(Deák Mór: *Hontalanítás*, Püski, 2017)

BL

Deák Mór: Nemzedékem (VIII)

minket

a harang félrever
rajtunk
váll-verő kéz legel
bennünk
magtalan hit fagyott
keményre mint a csillagok

rólunk
aláírt mese szól
nekiünk
koravén kegy a toll
miránk
emlékek korma hull és
befeketít hazugul

miénk
a felázott mosoly
veliünk
a fűszál elhajol:
s így
hozzánk
kerül közelebb
ami volt –
s ami még lehet

Deák Mór: Kórlap

Nagybeteg ember alhatik így,
ahogyan ez az ország alszik.
Akinek már mindene híg,
széklete, vére mindhalálig

Széklete, vére, verítéke,
egyetlen lámpa sem világít.
Néha a belenyugvás béke,
néha látja ezüst folyóit,

időnként belerúg az ágyba,
kacsázzák, lepedőt cserélnek.

Aztán a halálra vágyva
irigykedik, hogy mások élnek.

Deák Mór: A tél előérzete

Kapkod a tél utánunk.
Szívünk,
mint a homokba dugott zöldség, megrohad,
ha egymáshoz ér,
s megfeketednek a gondolatok
a rájuk rakódó sártól,

de az isteneket őrzí tőlünk a Nap, az ég olvadóbiztosítóka,
nekünk marad a Hold, a kifeszültség,
az igazinak mindig csak a mása,

gyöngy helyett kavics,
üveggolyó-szemek,
arany helyett homok,
színek a fény helyett,

homok a fogam közt,
ha kimondlak,
kavics a szívem helyén,
ha kimondlak,

s meg foglak tanítani
a gyerekeimnek mégis,
te vérrög a szívben,
te szívrög a testben,
te teströg a földben,
hazám.

Karinthy Frigyes: Ki kérdezett?

– Ki kérdezett?

Tréfálva szólt rám valaki, mikor beszélni kezdtem – idejövet, az utcán láttam valamit, és eszembe jutott, hányszor volt ez már így és mindig hiába... pedig milyen egyszerű a dolog! Nekem mindig az volt az érzésem, hogy csak akkor kellene...

– Ki kérdezett?

Így szakított félbe tréfából valaki: de én meghökkentem, és komolyan elhallgattam, és nem tudtam folytatni. Mi történt velem? Aztán nógattak, hogy hát mit akartam mondani, hiába... egyszerre nevetségessé és értelmetlen ostobasággá vált az egész.

Sokszor vagyunk így mondásokkal. Évtizedeken át mondjuk „jó napot!” és „ajánlom magamat” és „egészségére” és „van szerencsém” – és egyszer, évtizedek múlva, odafigyelünk, hogy mit jelent a szó – s hirtelen, mint most is, szakadék nyílik meg a szó alatt – s a szakadékon át a köd és káosz – egy pillanatra az élet szörnyű értelmetlensége.

– Ki kérdezett?

Igaz is – ki kérdezett engem? Hogy van az, hogy erre még sohase gondoltam? Soha senki se kérdezett, írtam és beszéltem és ágáltam s hadakoztam – véleményem volt erről, meg amarról –, szóltam életről, halálról, szerelemről, költészetről, magamról, gyerekről és asszonyról és cserebogárról... ügyeltem alanyra és állítmányra, lenge jelzőre és komoly főnévre, rideg számnévre, igekötőre és névutóra – ütemre és rímre –, hogy érthető és világos legyen, amit mondok: egyetlen helyes formája a gondolatnak, hogy könnyen fogja fel s el ne veszítse többé, akit megajándékozok vele. Feladványokat oldottam, csomókat vágtam ketté, erőlködtem, hogy közelebb jöjjenek kezdethez és véghez, a két pólushoz, hol még nem járt sarkutazó...

De ki kérdezett?

Nem mondom, jártak nálam is körkérdésekkel, ankétokkal, hogy mi a véleményem a divatról és hol ebédeltem legjobban. De ezeket elhárítottam, kitérő választ adtam, nem volt mit mondanom.

Legtalálóbbról válaszaim – most veszem észre – el nem hangzott kérdésekre zengtek fel: miért csodálkozom hát a süket csöndben, hogy senki nem siet el vele – legjobb tanácsaim annak szóltak, aki már elpusztult tulajdon hibájából – miért csodálkozom hát, hogy senki nem követte?

Ki kérdezett?

Én megmondtam mindent előre – én láttam a fenyegető veszedelmet –, láttam a sötét felhőt, s tudtam a villámról, ami lecsap. Láttam őket születni s rohanni haláluk felé – láttam a bűnt, s megmondtam előre: ne így, ne ezt, átok és gyalázat lesz belőle. Nevén neveztem a vackort s az ízes gyümölcsöt – megmondtam, mi van belül –, miért nem válogattak hát, ahogy mutattam? Voltam helyettük a csatorna szennyében nyakig – és csattogott légcsavarom a tiszta felhők közt,

helyettük –, és elmondtam, mit láttam amott, mit gyötrődtem emitt, milyen a bűzös aljasság íze s milyen az illatos napsugáré – hát akkor miért hemzseg még mindig a pocsolya boldogtalanok lelkétől s miért magányosak a havas hegyormok? Én szoltam, hogy arra ne tessék menni – én szoltam, hogy erre van az út –, hát akkor miért vannak telve a gödrök? Én táblát állítottam szabad úszók és lubickoló gyerekek közé – miért puffadnak hát hullák a víz fenekén?

Én minderre megfeleltem – de ki kérdezett?

Senki se kérdezett, igazad van, közbeszóló. Nem is értek rá kérdezni. Mert megkérdezték a miniszterelnököt, hogy mi lesz a haza sorsa – és megkérdezték a kereskedőt, hogy mennyiért adja –, és megkérdezték a kalóriát, hogy fog-e sikerülni? Megkérdezték a cápát, helyes dolog-e a vegetarianizmus, megkérdezték a betegséget, hogy érzi magát, megkérdezték a poloskát, hogy lehetne a vérontást elkerülni? Megkérdezték a tüzet, egészséges dolog-e a jeges zuhany – megkérdezték a vizet, mitől szokott tűzbe jönni? Megkérdezték a madarat, hová repül, a napot, merre szállt?

De ki kérdezte az embert? Ki kérdezett, Homérosz? Ki kérdezett, Szókratész? Ki kérdezett, Gautama Buddha? Ki kérdezett, Názáreti?

Shakespeare, Goethe, Madách, Dante, Beethoven, Kant... ki kérdezett?

Ember, aki tudod – ember, aki láttad –, ember, aki nézted, figyelted, élted – tudtad, mielőtt volt, tudtad, mielőtt lett –, ordítottál, hogy közeledik – ki kérdezett?

Megváltó Atyaisten – aki tudod, hogy lehetne elkerülni, mit kellene tenni, hová kellene fordulni, hogy kellene csinálni –, ki kérdezett?

Ki kérdezett? Ne kérdezd – ordíts, ahogy a torkodon kifér, mert különben csönd lenne körülötted –, ordítsd magad a kérdést, s hidd el a visszhangnak, hogy ő volt, s felelj a visszhangnak, hogy legalább a magad szavát halld.

Ballai László: Zenggnél

Zenggnél beúszva
már nem volt szívem,
testem hullámmá változott,
süllyedéssé és emelkedéssé,
széllé, sóssággá, fajsúlyyá,
világbetöltő hideggé.

Csak ajkam maradt forró,
egy lángoló pont

a vízkék mindenségben,
 abban tartottam erősen
 a Neked írt levelet,
 hogy csókömmal adjam át.

És láva lett a tenger.

Kétezer éve, vagy napjainkban?

Kétezer éve történt, vagy napjainkban történik? A zavarkeltés valóban egyet jelentene a zavarkeltéssel vádolással, a démon, az ellenség képének pusztá felrajzolása pedig a végítélet megérkezésével? Déjà vu ez, vagy csak Mika Waltari szellemes játéka a mindenkori politikai demi-monde-dal és azzal, amiért az egyáltalán létezhet, az emberek csodavárásával, helyesebben vak bizalmukkal, amellyel elrontott életük megoldását egy „karizmatikus” apa(szerű)figura hirtelen felbukkanásától remélik? Hiszen azt olvassuk *Az ország titka* című könyvében:

„– Bár prófétáink ezt jövendölték, mégse értsd betű szerint, és ne gondold olyanféle politikai elképzelésre sem, hogy a zsidók a Messiás vezetésével az egész világot meg fogják hódítani – folytatta tovább gyorsan, reám tekintve. – Ilyesmiről csak az egyszerű nép, a plebs, ahogyan te, a római mondanád, álmodozik. A zsidóság természetéhez általában véve hozzátartozik a rajongás. Ezért jelentkezik és próbál szerencsét közöttünk az egyik Messiás a másik után, és ezért nincs olyan kétbalkezes csoda tévő, aki az egyszerű embereket ne tudná maga köré gyűjteni, ha van hozzá elég önbizalma! Mégis bizonyos lehetsz benne, hogy a zsidók meg fogják tudni különböztetni az igazi Messiást a hamistól, ha egyszer eljő. Nekünk ebben van már tapasztalatunk. Csak egyetlen makkabeus királyunk háromezer rajongó fantasztát feszítettet keresztre. Te pedig ezt az egyet sajnálsz, aki a néppel elhitette, hogy ő a király és a Messiás?

Amíg ő beszélt, én mézesbort iszogattam, és süteményt ettem. Kicsit a fejembe is szállott a bor, és ezért én is mosolyogva válaszoltam:

– Miért akkor ez a szóáradat és ekkora izgalom, ha az ügy valóban ennyire jelentéktelen, amint állítod?

– A messiások jönnek és mennek, de a mi Istenünk örökké megmarad, és vele a templomunk is, amely minden időben összefog bennünket, zsidókat – erősködött tovább. – Köszönhetjük ezt a rómaiaknak is, akik éppen vallásunk alapján ismerték el különállásunkat a népek csoportjában, és engedélyezték ennek alapján, hogy magunk kormányozhassuk magunkat. Mind Augustus, mind Tiberius császár pártfogónk volt, és panaszaink meghallgatója, úgy, hogy helyzetünk meg is erősödött. Való igaz, hogy Róma uralma alatt és kultúráját élvezve jobban boldogulunk a

világban, mintha önálló államként kellene a hadsereg fenntartására és a folyton irigykedő szomszédokkal való örökös háborúkra költeni a pénzünket. Így meg még támaszpontjaink és szószólóink is vannak a világ minden jelentősebb városában egészen Galliáig és Britanniáig, s a szkíta partokon is, és még a barbár népek is ismerik és tisztelik kereskedői tehetségünket. Időtöltésként magam is foglalkozom gyümölcsök szállításával Rómába. Kár, hogy hajózási vállalataink nincsenek, mivel mi, zsidók, a tengertől idegenkedünk valami okból. Valamennyi jámbor zsidó jöjjön ide, aki csak tud, és mutasson be a templomunkban áldozatot! Az ő áldozati adományaikból lesz a templom mind gazdagabb! Megérted, ugye, nem engedhetjük meg, hogy királyokról való álmokkal izgassák a népet?!

Erőnek erejével tanácsuk politikájának a helyességét akarta nekem bebizonyítani, és egészen a közelemben húzódva magyarázott:

– Ezért élünk mintegy borotvaélen. Bármelyik procurator kész bennünket megosztani, és támogatni bizonyos mértékig a nép köréből induló hatalomra törőket és törekvésüket, hogy azután izgatást és lázítást kiálthassanak, s megszorítsák önkormányzatunkat, és elnyerjék részüket templomunk kincseiből is. Mindamelllett Róma tényleges érdeke, de a magunk érdeke szerint is, a jelen helyzetet kell megőrizni, és politikailag elfogulatlan tanácsunk befolyását kell tovább szilárdítani. Hogy jobban megértsd, mit akarok mondani, tudd, hogy a mi tanácsunk a római szenátusnak felel meg, azonban maga hívja meg tagjait. Ezek magasabb rangú papok, a törvények legkiválóbb tudói, és világi személyiségek is sokan, akiket mi véneknek mondunk, noha nem életkoruk, hanem származásuk, illetve vagyonuk alapján jogosultak a tanácsba való meghívásra. A nép politikailag iskolázatlan, őket nem engedhetjük az ügyekbe beleszólni. Ezért minden, a népből induló politikai próbálkozást a jogok kiszélesítésére és a királyság visszaállítására, csírájában el kell fojtani, történjék az ilyen forradalmi megmozdulás bármilyen látszólag ártatlan formában, a vallás vagy akár a felebaráti szeretet leple alatt és ürügyén is.

Megvető hallgatásom még hevesebb védekezésre készítette, mintha bűnösnek érezné magát, és tovább érvelt:

– Római létedre te meg sem értheted a vallás mérhetetlen hatalmát és befolyását, hiszen te ahhoz vagy szokva, hogy képeket imádj. Minekünk a vallás a legnagyobb erőnk, de a legnagyobb veszedelmünk is, mivel az állam ügyeiben buzgólkodóknak is az írásokra kell támaszkodniuk, és szándékaik helyes voltát az írások segítségével bizonyítani, a maguk titkos céljaitól függetlenül. Szerinted a názáreti Jézus, akit éppen csak hogy sikerült még az ünnepek előtt keresztrefeszíttetnünk, igaz és ártatlan ember és nagy gyógyító és tanító. Legyen úgy. De éppenséggel az ilyen ártatlan, eszményekben gondolkodó ember, aki személyiségével és reformprogramjával az egész népet a pártjára tudja állítani, a legveszedelmesebb. Ugyanis politikailag iskolázatlan lévén, mindenki megbízik, és a hatalomra törő embereknek lesz a prédája, akik egyáltalán nem törődnek vele, ha a társadalom rendje fölbomlik, és végül az egész népet megsemmisítik is bosszúból a rómaiak, csak hogy a maguk hatalomvágyát egy időre kielégíthessék. Hidd el nekem, az az ember, aki Messiást csinál magából, az állam szempontjából veszélyes, és halált érdemel! Legyen bármilyen becsületes is különben személy szerint.

Habozott, majd sietősen hozzátette még:

– Ugyanakkor istenkáromlásban is bűnösnek találtatott, és törvényeink szerint azért is halált érdemel. Ez azonban a magunkfajta felvilágosult férfiak szemében mellékes. De ha még egyszer

eljött volna templomunkba, esetleg húsvétkor, zavargást okozott volna, amelynek eredményeként és cégerül őt használva, a túlzók ragadták volna kezükbe a hatalmat, a vérontástól sem riadva vissza. Ez kiválthatta volna a rómaiak beavatkozását, és állami önállóságunk megsemmisüléséhez vezethetett volna. Jobb, ha csak egy ember hal meg a népből, mint hogy az egész nép elpusztuljon.

– Ezt a jelmondatot már hallottam! – jegyeztem meg.”

Lukáts János: A delfinek várják az ősz

Mielőtt autóba szálltak, Donát fölnézett az égre, aztán felsóhajtott:

– Látod, a gesztenye mind barna már, a juhar levele is vöröslök!

Viola persze látta mindezt, de egy tucat barnult gesztenyelevélért se késleltette volna az utazást. Elhelyezkedtek a kocsiban, Viola bekapcsolta a légfrissítőt. Összeütötték a homlokukat, és elindultak. Keresztül az új hídon, amelyet ezúttal is megdicsérték-megbíráltak, mint mindannyiszor, aztán ráfordultak a sztrádára. Az erdős domboldal kimeríthetetlen élményforrás volt Donát számára, Viola az utat figyelte.

– A kisvárosok ilyenkor a legszebbek – mormolta, inkább magának, Donát a városba bejönnek a parkok, beintegetnek a hegyek... – Viola egy gyanakvó oldalpillantást vetett a férfitra. Donát elhallgatott, három kilométerrel és két kanyarral később folytatta őszidéző emlékezését: – Az érettségit követő szeptember elsején elmentünk az uszodába, falkástul, mint diákkorunkban, és egyperces néma felállással gondoltunk a padokban görnyedőkre.

Viola pillantása minden elárult:

– És nem vezettek ki a strandról, mint bolondokat?

Donát felsóhajtott és nagyon sajnálta magát:

– A következő évben már nem falkáztunk, ha igen, nem uszodába mentünk, ha meg mégis, már inkább irigykedtünk a kölykökre.

– Szóval, megöregedtetek! – ez volt Viola.

– Veled nem lehet komoly dolgokról beszélgetni! – ez volt Donát.

– Komoly dolgokról?

– Mint az idő múlása, a vöröslő gesztenyelevél, a kisvárosok őszi csöndje, a szökött szerelmesek hiábavaló menekülése és hasonlók.

– Tudsz itt egy tisztességes kávézót? – kérdezte az, akivel nem lehet beszélgetni.

Az őszidéző nem tudott tisztességes kávézót, de mostantól figyelte az út mindkét oldalát. Látott felugrani egy nyulat a lucernásban, de – nehogy megzavarja a vezetésben – nem ragadta meg Viola karját, nem kiáltott fel. Hallgatott, és a nyulat eltette emlékezetébe.

Virányos maga volt a példaszép kisváros. Árpád-kori templomrom volt benne, amire később barokk istenháza épült. Végvár, amelyet a törökök földig romboltak, köveit aztán beépítették a polgárházakba. Évtizedenként volt tűzvész, ezek minden fából készült épületet elemésztettek, a virányosi házak egyik fele fából épült. Húszévenként kiöntött a Zsombékos-patak, ilyenkor mind szétmállottak a vályogházak, a virányosi házak másik fele vályogból épült. A török idők alatt a városka lakosságát láncra fűzték, és eladták az aleppói rabszolgapiacon. A török idők után bunyevác és arnauta, vend és rusznyák népek szivárogtak a romvárosba, és felvirágoztatták. Idővel jó magyarok lettek. A kiegyezés után három év alatt fölépült a takarékpénztár és a főposta, a rendőrkapitányság és a járásbíróóság. Meg a híres virányosi fogház, amely a maga korában a Monarchiában a legkorszerűbb volt. A városba megérkezett a vasút, a kaszinó, a legényegylet, a dalárda, idővel a földműves szövetkezet és a „Virányos a virányosiaké!” mozgalom. Kórház volt Virányoson, egyetem nem volt. A Zsombékos-patakot szabályozták, két év múlva aztán végleg kiszáradt, ekkor befedték, és erre vezették a virányosi főutcat, amely a Sugárút nevet kapta. Utána volt több más neve is... Donát és Viola most ott sétált a főutcán.

Keresték a delfináriumot, a város legújabb nevezetességét. Donát ugyan nem tudott Virányos bármilyen egyéb nevezetességéről, de a delfinárium jól hangzott. Donát szerette a delfineket. Eleven delfint ugyan még sose látott, csak a moziban és a tévében. Kérdezősködtek a főutcán, a virányosiak nem tudtak a delfináriumról. Végül egy buszsofőr mutatta meg, aki maga is idegen volt a városban. A hajdani lóvásártéren volt a delfinárium. Lovak már nemigen voltak Virányoson, mostantól delfinek igen. Külföldi pénzből építették, mármint a delfináriumot. Szögletes, kék épület volt, az oldala füstszínű üveg, mintha egy hatalmas tengerkockát vágtak volna ki a helyéből, és tették volna a virányosi lóvásártérre.

– Még nem nyílt meg a delfinárium! – közölte a kapuőr. – Majd a jövő hónapban!

– De a tévé azt mondta... – kezdte Donát és Viola.

– A jö-vő hó-nap-ban! – szögezte le a kapuőr.

– De azért meg lehet nézni?

– Kívülről... – a kapuőr egy percre fontos személynek érezhette magát.

Donát és Viola talpa alatt csikorgott a zúzottkő. A delfináriumban, az ablakon belül pálmák, orchideák, broméliák. Liánok, páfrányok, virágformájú növények, és virágra egyáltalán nem hasonlító virágok. Szépek és sejtelmesek, rikító színűek és a dzsungel-együttesbe beleolvadok. A talajszinten szétfutó szárazakkal és az üvegkupalába fölkapaszkodó levélóriásokkal. Ismeretlen gyümölcsökkel. Az üvegfal belsején lomha páracseppek görögtek le, behullottak apró vízerekbe, a vízerek tavacskákba gyűltek. A virányosi lóvásártéren borzongató szeptemberi szél járt, rázta a fákat, felkapta, és odébb hurcolta a leveleket. Odabent mozdulatlanul álmódott állat- és növényország.

Viola egyszerre úgy érezte, nézi valaki. Megszorította Donát kezét. Donát meghökkenve nézett Violára, azt hitte, fázik a lány. Aztán érezte, fél Viola. Aztán ő is megsejtette a tekintetet, amelyik rájuk szegeződött. Egy delfin tekintetét.

– Ott... a delfin – vették észre és mondták ki egyszerre. A kézfogás most már a közös élmény izgalmát jelezte.

– Mosolyog – suttogta Donát.

– A delfinek mindig mosolyognak – állapította meg Viola.

A pálmák alatt, az üvegház közepén hatalmas medence kékllett. Hullámok játszottak a felszínén, szigetek, félszigetek és öblöcskék tették változatossá a partvonalat. Delfinek úszkáltak benne, időnként a felszín fölé lendültek. Párosával vetették föl magukat a levegőbe, a víz alig fröccsent körülöttük, amint visszahullottak. Hang nem jött át a füstszínű, vastag üvegen, az egész jelenet álomszerű volt és alig hihető. A delfin derékig kiemelkedett a vízből, szembenézett Donáttal és Violával.

– Minket néz! – suttogták.

– Úgy örülök, hogy látjuk! – Viola Donátra nézett. Mosolygott, akár a delfin.

– Vajon ő is örül, hogy lát minket? – kérdezte Donát.

– Azért mosolyog.

A delfin folyamatosan paskolta a vizet úszólábaival, fejével bólogatott, száját el-eltátotta. Donát és Viola azonban egy hangot se hallott.

– Most beszél hozzánk. Szegény, hiába...

– Azt hiszi, süketek vagyunk. És némák...

– Vagy azt, hogy mi vagyunk az üveg mögé bezárva. Vagyis kizárva. – Viola az üveghez nyomta a tenyerét. – A nyitott tenyér a barátság jele – magyarázta, aztán megfogta Donát kezét, és azt is az üvegfalhoz nyomta. – Te is mutasd neki, hogy a barátja vagy.

– Én már megmondtam neki – bizonygatta Donát. – Erősen gondoltam rá, és kerestem a szavakat – vallotta be a férfi.

A delfin szaltót vetett, elúszott, aztán ismét fölbukkant. Donát a parti dús növényzettől csak a medence közepét láthatta. De biztos volt benne, hogy ugyanaz a delfin tért vissza.

– Mind egyformák, és mind mosolyognak – állapította meg határozottan Viola. Donát megbotránkozva nézett rá: – Mind más!

A lány legyintett, aztán elfordult Donáttól:

– Akkor csak beszélj a barátaiddal! – és talpa alatt csikorogni kezdett a zúzottkő.

Donát ismét az üvegfal felé fordult. Amint a delfin ezt észrevette, kiemelkedett a vízből. Koponyanyílásán át éles, süvöltő hangot hallatott, amely áthatolt az üvegfalon. Donát ezt az öröm hangjaként értelmezte.

– Jó itt neked, Del? – kérdezte, de most már hallhatóan. A delfin mosolygott.

– Értelmes delfinek között vagy? Szót tudsz érteni a magad fajtájával? Ezek nagyon fontos kérdések, ne neved ki érte! – Donát észrevette, hogy Viola már a lóvásártér kerítése felé tart fázósan, ahol a kocsit hagyták. Most már bátrabban beszélt és hangosabban, a karjait széttárta. A delfin a vízbe csobbant, aztán úgy bukkant elő, mintha háton úszna, két mellső uszonylábával

olyanformán kavarta a vizet, ahogy az emberek integetni szoktak. Donátnak torkán akadt a szó, zavartan elköhögte magát.

– Látod, Del, ilyenek a nők. Mindig sietnek, nem hiszik el, hogy nagyon bele lehet feledkezni a beszélgetésbe egy jó baráttal.

A delfin most egy hozzá tökéletesen hasonló, másik delfinnel páros ugrást hajtott végre, Donát félt, hogy eltéveszti, és nem ismeri fel többet „az ő delfinjét”. Dehogynem ismerte fel! – Ezer közül is! – gondolta Donát, bár a medencében csak öl delfint látott.

– Tudod, Del, október elsején nyit a delfinárium. Ez a ti országotok. Eljövök majd akkor is, többször is, annyi megbeszélni valónk van. Látod, Viola integet, hogy menjek már, mert ő fázik. Itt kinn hideg van, Del. Igen, mi itt kívül vagyunk a jó dzsungelmeleg delfinországon. Csak üveglapon keresztül nézhetünk be rátok. Széttárjuk a tenyerünket, és mutogatunk. Tudod, gyakran a magunkhoz hasonlókkal is teszünk ilyesmit. Némelykor messzebb vagyunk a másik embertől, mint tőletek, delfinektől. Legföljebb kiáltozunk... Hallhatod! Te semmit se hallasz. Viola pedig bolondnak néz.

A delfin most a víz alá bukott, és magasra fújta ki a levegőt, kétszer is, háromszor.

– Ez kinevet! – hökkent meg Donát. Viola – nőtől illetlen dolog az ilyen – két ujjával hangosat fúttentett. Donát odakapta a fejét, Viola az órájára mutogatott.

– Mennem kell, láthatod – Donát sóhajtott és széttárta a kezét. – Mondd, Del, jól meggondoltad te, amikor ide jöttél? Éppen ide, Virányos kisvárosba, ebbe a delfináriumba? Nincs óceán itt, nincs átúszható ezernyi tengeri mérföld. És itt nem értik a ti delfinnyelveteket. Mi lehetsz te itt, ezeknek? Látványdelfin? Idegen világban látványdelfinnek lenni nem jó. Öt percig nézik az embert, aztán elunják.

Del érzékelte, hogy a beszélgetőtárs, ott, az üveg mögött egyfolytában beszél és mozog, bólogat és sóhajtozik. Miközben csak egyetlen tempócskát sem úszik! – Ennek az embernek lelke van, akárcsak nekünk, delfineknek – gondolta, és sóhajtként belesüvöltött a medencébe. – Ha ide csobbanna mellém, biztosan jól elbeszélgetnénk. Rendes fickónak néz ki, bár az a ruha rajta alkalmatlan lehet úszás közben. És milyen szomorú szegény, de hiszen otthagya a saját emberpárja. Rámosolygok, talán az könnyít a bánatán.

Donát tekintete vándorolt a türelmetlen Viola és a mosolygó delfin között: – Csak egyet mondj még, Del, csak egyet, aztán szaladok. Szereted te az őszet? A szeptembert, amikor hullanak a levelek? Amikor az ember csak néz, amikor borzongani kezd belül valami, és amikor... – Donátból kifutott a gondolat, a mondatot befejezni se tudta. Csak összeharapta a száját, megkocogtatta az üvegfalat, hátat fordított, és szaladt a nyiszorgó zúzottkövön, a türelmetlen Viola felé. Miközben számolta magában, hány nap van még hátra október elsejéig, amikor végre megnyitják a delfináriumot.

Aknay Tibor: A sótartó

A cipésműhely lejárata közel volt a ház sarkához. Mellékutcára nyíló vaskeretes ablakai alig nyújtózkodtak följebb a járda szintjénél. Fejmagasságban zománcos tábla adta tudtul az arra járóknak, mivel foglakozik a mester, akinek nevét egy-egy cipő sajátos idézőjele közé rakta a cégtábla hajdani készítője. A műhely, a mesterrel együtt már jócskán benne járt a korban, előbbi a hatvanas, utóbbi a nyolcvanas éveit taposta. A félszuterén helyiség falai az évtizedek során beléjük ivódott enyv és csiriz illatkeverékét lehelték magukból. Ügyfél, ha úgy tetszik, kuncsaft, egyre kevesebb fordult meg a műhelyben, azok is inkább az idősebb generációból. Híjával a munkának, az öreg mester ráérősen törölgette a port az ablaksorral szemközti falon lévő polc tárgyairól. Volt ott tábori gyorsforraló, petróleumlámpa, zománcos tányérú konyhamérleg – valódi sárgaréz súlyokkal – meg néhány régi újság a két háború közti időből. A legkülönösebb mégsem közülük került ki. Egy porcelán – vagy fajansz – sótartó, amelyen egy zsinóros, kékdolmányos, pödrött bajuszú katona és egy fehér ingvállas, kipirult arcú menyecske ölelte egymást. Kettejük románcát körbefogta az „Istenért, királyért, hazáért” felirat. Az öreg mester kezébe vette a sótartót, rálehelte és szakasztott úgy bánt vele, mint más ember a szemüvegével szokott. Addig dörgölte egy darabka puha vászonnal, amíg tökéletesnek nem találta. Dolga végeztével visszaült a háromlábú székre. A fogai közé vett néhány apró szöveget s már a sarok- és spiccvasakat tartalmazó kartondoboz felé nyúlt, amikor a műhely ajtajával összeköttetésben levő csengő hangja váratlan látogatót jelzett. A keskeny lejárát felől hosszas árnyék vetült a helyiség belsejébe. Néhány pillanat múltán fiatal férfi állt a műhely közepén, baljában kopottas vászontáskát tartott.

– Jó napot!

– Magának is. Mivel szolgálhatok? Nagyobb munkát ne is mutasson, mert azt már nem vállalok. Öreg vagyok már, ugye megérti?

– Persze. De sajnálom, mert fontos lett volna. Legalább nézze meg, esetleg adjon tanácsot, mihez kezdjek vele.

– Nem bánom. Mit hozott?

– A nagyapámé volt. Nemrég találtam a padláson. Nem sok minden maradt tőle, azért kellene.

– Ideadná, hogy megnézhessem? Beszélgetni ráérünk utána is.

A fiatalember egy csomagolópapírba tekert szabálytalan alakú tárgyat vett elő a vászontáskából. Lerakta a térdmagasságú asztalra, majd szétnyitotta a papírt. Egy pár töredezett bőrről, kopott katonabakancs volt a csomagban. Az öreg suszter egy rövidke ideig szótlánul nézte, aztán fölvette, megtapogatta.

– Melyik ezredben szolgált a kedves nagyapja?

– Nem tudom, csak azt, hogy Galíciában harcoltak. Onnan került fogságba, a Bajkálon túlra. Négy év múlva tért haza. Apám akkor látta először életében. Szóval vállalja?

– Megpróbálhatom, de ne várjon csodát.

Az öreg mester felkászálódott a háromlábúról, a pár bakancsot maga elé tette a padlóra. Kihúzta magát, mint a reggeli szemlén, úgy hatvan esztendeje valamikor. Szeme fogódzót keresett az emlékek között.

A fiatalember látta mindezt és az öreg mester tekintetét követve megpillantotta a polcon a címeres, felírtos, ölelkező páros sőtartót.

– Háborús emlék?

– Annak is mondhatni.

– Nincs kedve beszélni róla? A nagyapám úgyis adósom maradt a katonatörténeteivel. Amíg kedve lett volna hozzá, én voltam éretlen hozzájuk, később pedig már nem volt, aki meséljen. Hogyan jutott hozzá? Vette vagy kapta?

– Emlék. Egy asszonytól.

A fiatalember kérdőn nézett az öregre, aki az elmúlt percekben szinte észrevétlenül bújt ki sok évtizedes „suszterbőréből” és alakult vissza a császári és királyi gyalogezredben szolgáló, sarzsi nélküli bakává.

– Akkor is ilyen idő járta. Arra emlékszem, ahogyan a hazafelé tartó vonat zötykölt minket, akik a vagon padlózatán sorban lerakott szalmazsákokon feküdtünk. Valamennyien sebesültek, maródiak. Kinek a fél lába hiányzott, ki a látását veszítette. Olyan is akadt, aki az emlékeit.

– Kitalálom. A harmadik fajtához tartozott.

– Ráhibázott. De folytatom.

Az öreg a műhely sarkából előhúzott székre mutatva hellyel kínálta a látogatót.

– A vonat csak ment velünk, egyre csak ment. Hány napig, hétig nem tudom. Szibéria még ma is messze van, akkor meg... Hogy a többieknek hogyan telt az idő, arról nem volt tudomásom. Magamról se nagyon. Egyszer a láz gyötört, másszor a hideg rázott. Leginkább a kettő egyszerre. A doktorok két krajcárt nem adtak volna az életemért.

*

A szerelvény egyszerre csak megállt. Közel s távol csak a sötétség. A vagonajtókat elhúzták, a párás decemberi hajnal beköszönt a szalmazsákok népéhez. Valakik lámpást tartottak. A beteget, sebesülteket leszedték a vonatról. Névsorolvasás. A halottak maradtak.

Az embereket szekerekre rakták és megindultak a közeli falvak felé. A kerekek alól kiporzott a friss hó. Néhányan jajgattak, a többieknek csak nyöszörögni vagy ahhoz sem volt erejük. A katona nagyon fázott, pedig két pokróccal takarták be. Egy ember nevét kérdezte, de csak a fejét ingatta. Nem értette, mit akar. A papírajai elvesztek út közben. Nem volt nála semmi hivatalos irat, csak egy boríték, benne levéllel a zubbonya belső zsebében. A címzés alapján értesítették az asszonyt, aki – talán maga sem tudta, miért – urának vélte az eszméletlen férfit. Így került hozzá a csontig soványodott, prófétaszakállas, elvakart kelésekkel borított katona. Ő meg arra gondolt, hol lehet az embere, ha egyáltalán van még valahol. Az a levél még bizonyosan tőle van, ismerős a keze vonása. Csak nyugtalanította, amit írt:

„Egyetlenem!

Ne aggódjatok értem, hogy nem a tábori postán érzézik Hozzátok a levelem. A bajtársammal küldöm, aki szerencsésebb nálam. Kicserélték egy orosz fogolyra, így két családban örülhetnek egyszerre. Vigyázz a kislányunkra, és mesélj neki rólam, az sem baj, ha nem mind igaz, csak mesélj! Én naponta beszélgetek veletek. Általában némán, de ha nem lát senki, akkor bizony hangosan is – és olyankor magam elé képzelek, érzem az illatodat és hallom, amit ki sem mondtál még. Szeretlek. ”

A levél alján az aláírás: János. Az asszonynak baljós érzései támadtak. Ha eddig minden levele alá Jani volt írva, akkor itt miért a János? De ezt a katonát, akit neki hoztak, hiába kérdezi. Ezt még a halál ringatja, csak el ne altassa végleg, mert akkor hiába mondta a hivatalos embernek, hogy ráismert az urára. Itt marad tudatlanul.

Ezért az asszony ápolta a katonát. Mosdatta, kenegette a sebeit, etette, itatta. Mintha nem idegen, hanem a sajátja lett volna. A hazatért fogoly lassan erőre kapott. Egy késő tavaszi napon fésűt, ollót és borotvát kért az asszonytól, rendbe hozta magát.

Vacsoránál az asszony megkérdezte:

– Olvasta maga azt a levelet, ami hozzám vezette?

– Igen, olvastam. Megmutatta, mielőtt lezárta volna a borítékot.

– Akkor azt is tudja, miért írta másképpen alá a nevét, mint a többi postáján. Azokon Jani, ezen az egyen János.

– Tudom. Amikor utoljára láttam, nagyon gyöngye volt már, szinte egész nap vért köhögött. Szólni is alig bírt. Azt mondta, ahová készül, ott csak komoly embereket fogadnak. Hát ezért.

Az asszony a férfiéra tette a kezét, akit idegenek előtt a sajátjának vallott, hogy megbizonyosodjék az igazságról. Most, hogy megtudta, elsirathatta volna az urát, de már nem volt könnye hozzá.

– Velünk marad?

A katona bólintott. Nem ismert mást a világból, csak az asszonyt és a kislányát. Aki azelőtt volt, arra nem emlékezett. Megtanulta a halott bajtárs életét, felvette szokásait, egyre inkább kezdett hasonlítani rá. Végül ő maga is elhitte, hogy az, akinek a világ hiszi.

*

Az öreg suszter elhallgatott. A műhely csendjében szinte hallani lehetett az angyalok szárnycsapásait. A fiatalabb szólalt meg először.

– Mi lett velük? Együtt maradtak? Visszatértek az emlékei?

– Elvitte őket a járvány. Előbb a kislányt, nem sokkal utána az anyját. Vége lett a közös életünknek. Eladtam a házat, beköltöztem a városba. Semmit sem hoztam magammal, csak a sőtartót. Az mindig ott volt az asztalon. Ő az én ételemet sózta, én az övét. Ahányszor csak kézbe veszem, őt látom. A múltam visszatért, de már nem találtunk egymásra.

– Köszönöm, hogy elmonda. Mikor jöhetek a bakancsért?

– Egy hét múlva.

A kis csengő hangja az ajtó csukódását jelezte. Az öreg mester ráhúzta a kaptafára az egyik bakancsot.

Kaiser László: Szabó Lőrinc és Lóci

Lóci: mindenki így hívta, mindenki így ismerte. Őt, Szabó Lőrinc fiát, a magyar költészet talán legismertebb gyerekműzsáját. Közel kétméteresen, őszülő hajjal, végzett filmrendezőként is Lóci maradt, hivatalosan és művésznevén volt G. Szabó Lőrinc. A Lóci név több volt, mint önmaga: fölidézte a halott apa emlékét is, s kimondásával az ember úgy érezte, hogy a költő Szabó Lőrinc birodalmába, a magyar költészet birodalmába érkezett. Ez volt és maradt a név holdudvara.

A Lóci-val való találkozás – mások is így emlékeznek – nem csupán az irodalommal való találkozást jelentette, hanem egy érdekes, izgalmas szellemi lényel való együttlétet is. S mindez külön fényel és súllyal bírt a legendás pasaréti, Volkmann utcai lakásban, ahol hajdanán a család élt: Szabó Lőrinc és felesége, a híres szerkesztő, Mikes Lajos leánya, Nagyklára és a gyerekek: Kisklára meg Lóci. Ez a nagy lakás végül Lócira maradt, ő élte itt életét, szépen ápolta apja emlékét, gondozta az életművet, létrehozta a Szabó Lőrinc Alapítványt, engedélyezett közléseket és utánközléseket.

Szívesen és meghatottan mutatta meg mindenkinek a sokak által megörökített, könyvekkel zsúfolt dolgozószobát, amelyet érintetlenül hagyott; minden úgy maradt, mint Szabó Lőrinc életében. Úgy maradtak a könyvek, a tárgyak, levelek, kéziratok, mintha a költő élne, mintha bármikor visszatérne.

Lóci hatvannyolc évesen, 1997-ben hunyt el. Én két esztendővel korábban többször és rendszeresen találkoztam vele válogatott Szabó Lőrinc-versek megjelentetése ügyében. Nem csupán Lóci-t ismertem meg a munka során, Kabdebó Lóránt irodalomtörténészt is, ő írta az előszót a kötethez. Szép emlékek sorjáznak: Lóci nem száraz jogutódként viselkedett, hanem segített a költemények kiválasztásában, érdekes szempontokat villantott fel, zamata, íze volt az együttlétnek.

És mesélt és mesélt, önmagáról, apjáról, közben szívta egyik cigarettát a másik után. Ültünk a nagy teraszon versek fölé hajolva, s ott volt köztünk Szabó Lőrinc, mert Lóci odavarázsolta!

Mindig aput mondott. És mesélt: apu siet, apu dolgozik, apu verset ír. Apu halála. Kevesen tudják, nem került be még az irodalmi köztudatba sem, hogy Lóci megírta Szabó Lőrinc végső, kórházi óráit. A kis könyvecske címe: *Az utolsó háromszázöt perc...*, alcíme: *A fiú gondolatai az Apa mellett*. Ilyen jellegű könyvecskét, emlékezést még nem olvastam! Huszonévesen élte meg Lóci

apja halálát, s évtizedeknek kellett eltelnie, amíg rögzíteni tudta a két szenvedést: Szabó Lőrincét és a sajátját. Előttem van, ahogy átnyújtja a művet: félszegen, büszkén és szomorúan. A beszédes dedikációt szó szerint rögzítem: „Kaiser Lászlónak abban a reményben, hogy Apuba még jobban belemászik. Szeretettel: ifj. Szabó Lőrinc, vagyis Lóci.”

Az idősödő Lóci egyre több időt szentelt apja emlékének ápolására, a művek gondozására. S nem csupán apja nagyságát, költészetének kiemelkedő jelentőségét védte és képviselte, nem csupán azonosult apja szellemiségével – pontos, racionális mondatai szinte Szabó Lőrinc gondolkodásából köszöntek vissza –, de külsőre is kezdett hasonlítani hozzá: feje, koponyája, szeme, nézése az ismert fényképeket idézte.

A mítosz nem kopott – sem életében, sem halála után. Nem kophatott, mert Szabó Lőrinc remekművei, a fiáról írt versek mítoszt teremtettek. És aztán Lóci alkata, személyisége őrizte tovább a mítoszt. Nem sokkal halála előtt írta: „Én belül, titokban, most és mindörökké Lóci maradok.” S hogy az maradt, így volt hű igazán apjához és önmagához.

Olajos István: Könyvbemutató Derecskén

Amint azt már korábban megemlítettük, 2017. április 11-én, Derecskén megalakult a Tanka János Irodalmi Kör. Június 24-ére újabb kedves meghívást kaptunk, a városnap keretében szabadtéri könyvbemutatóra került sor, melyen kedves barátom, Ballai László beszélt *A szabadság rabja* című új regényéről, mellette pedig további két tagtársunk művének ismertetésére is sor került.

Laci barátom ezidén nem kevesebbre vállalkozott, mint arra, hogy Ráby Mátyás élettörténetét helyezze új megvilágításba. Első hallásra talán meg is lepődhetnénk ezen, arra gondolván: hiszen Rab Rábyt jól ismerjük Jókai tollának köszönhetően, vajon mit lehet még ehhez hozzáfűzni. „In vino veritas” (borban lakik az igazság), tartja a latin mondás, és sokan hajlamosak ezen a ponton le is ragadni (egyrészt a bornál, másrészt az igazság „ab invis” – azaz láthatatlanban történő – elfogadásánál. „Amicus Plato, sed magis amica veritas” (Platón a barátom, de még jobb barátom az igazság) – mondotta Arisztotelész, mikor rájött, hogy mestere egy-két dologban bizony tévedett. A szerző ezt a szállóigét tartotta szem előtt és a rá jellemző rendkívül alapos kutatással igyekezett felderíteni a közügyekben betöltött igazi szerepét ennek a rokonszenves tulajdonságokkal felruházott, különös embernek. Jókai Rab Rábyja (miután az adatok túlnyomó része saját emlékirataiból származik) feddhetetlen, a császárhoz hasonlóan liberális és ezért hozzá bejáratos személy, aki önérdelkektől mentesen, fáradhatatlanul küzd a vármegye, valamint Szentendre és Izbég vezetése, a hanyatló feudális kor visszasságai ellen, a jogtalanul eltulajdonított pénzek visszaszerzéséért, a kizsákmányolt szegénység sorsának felvirágzásáért. Mikszáth Kálmán „századokra kiható remekmű”-nek nevezte Jókai regényét, „amit a Biblia mellett kellene tartani minden magyarnak”. De vajon valóban így történt-e mindez? Azt, hogy ebben az esetben mi a pontos igazság, megtudhatjuk az új könyvből, ezúttal is élvezve közben a már tradicionálisnak

nevezhető, szépen gördülő, gazdag szókincsű mondatokat, az emelkedett stílust, az ínycsiklandozó gasztronómiai leírásokat.

Ezt követően ismerkedhettünk meg Kiss Áron: *Ha az Isten is megsegít* című művével. Az idős írónak a haza, az alföldi táj szeretetétől átítatott versei már korábban megjelentek, ezúttal egy, az ő régi világból származó emlékeiből készült összeállítást vehet kézbe az olvasó. A *Derecskei képeslapok*, Rékasi Attila fotóművész alkotása ezzel szemben egyértelműen a modern Derecskéről szól, az elmúlt öt esztendő lényegesebb eseményeit örökíti meg, csodálatos színvilágú, háromdimenziós felvételekkel illusztrálva. Mindkét kiadvány felbecsülhetetlen értékű, hiszen a táj, a környezet, a természet leírása, bemutatása, érzékelése rendkívüli fontossággal bír. Az ifjabb Lucius Annaeus Seneca ekképpen ábrázolta ezt 41. levelében (természetesen még az ókori ember gondolkodásmódja szerint): „Si tibi occurrerit vetustis arboribus et solitam altitudinem egressis frequens lucus et conspectum caeli densitate ramorum aliorum alios protegentium proventu summovens, illa proceritas silvae et secretum loci et admiratio umbrae in aperto tam densae atque continuae fidem tibi numinis faciet.” (Ha évszázados, rendkívül magas fákkal telt erdőbe jutsz, hol az egymásra boruló ágak árnyéka eltakarja az égboltot: az égbenyúló fák, a hely titokzatos magányossága és a szabad ég alatt annyira egybefonódó, annyira sűrű, csodálatos árnyék felkelti benned az isten hatalmában való hitet).

A látogatók nagy része a bemutató befejezését követően szerteszivárgott, a régi derecskei családból származó Szilágyi Sándorral, korábbi neves sakkjátékoskal, levelezési sakkmeisterrel, aki később a sportágban szervező munkájával és világszerte ismert publikációival is kiemelkedett, valamint egyben a helyi labdarúgás kiváló szakértője, (ebben a témában is megjelent egy minden részletre kiterjedő könyve) maradtunk ott beszélgetni. Az irodalmi kör áprilisi megalakulása után ezúttal találkoztunk másodízben, ezért némileg meglepett azzal, hogy könyveket kaptam tőle, majd kiderült, hogy nemcsak elolvasta és méltatta korábbi írásomat, hanem idézni is tudott belőle. Ez a jelenlegi lakóhelyemen élőkkal (egy Fejér megyei településről van szó, ahol főként régebben rendszeresen publikáltam helyi kiadványokban) a szűkebb baráti kört leszámítva az elmúlt két évtized folyamán egyetlenegyszer sem fordult elő. Sándor megkérdezte, hogy otthon érzem-e magam Derecskén és én egyértelmű igennel válaszoltam. Akkor úgy tudtam ezt megindokolni, hogy rendkívül barátságos, családiasan közvetlen körükbe úgy tértem vissza, mintha régi ismerősök lennénk. Időközben a Szülőházam Derecske című könyvben (amit kedves háziasszonyunktól, a kiadvány szerzőjétől, Szöllősi Imréné Tóth Vilmától kaptam) Tanka János megfogalmazásában megtaláltam az igazi választ. Érdekesség, hogy ő is Fejér megyébe került és ezt hasonlíthatta össze szülőházájával. Eszembe jutott egy, a közelmúltban lezajlott beszélgetés, Székesfehérvárott egy ismeretlen hölgygel vitattuk meg a kórház lépcsőjének (egyébként szégyenletesen hosszú időszakot igénybe vevő) felújítását. Alapvetően mindenben egyetértettünk, mégis érezhető volt egy bizonyos távolságtartás, mely lehetetlenné tette az egymás közelebbi köreibe történő betekintést. Tanka a rokonok megszólításával kapcsolatban írja, hogy errefelé „hidegebbek a lelkek egymáshoz”. Ebből jöttem rá, hogy derecskei barátainknak a környezetemben megszokottnál melegebb lelke az, ami vonz engem is ide, őket jobban érdekli a másik ember gondolatvilága és a sajátjukat is sokkal inkább láttatni engedik. Tanka Jánossal együtt magam is vallhatom tehát: „Otthon Derecskén”.

A nap kedves záróakkordja volt számunkra, hogy gratulálhattunk a városnapon is szüntelenül sürgő-forgó Vilmának, aki tevékenységéért Derecske Városért Díjat vehetett át. Amint Laci barátom tréfásan megjegyezte: néha olyanok is részesülnek kitüntetésben, akik valóban

megérdemlik. „Vilike néni” (ahogyan a helybeliek szólítják, bár fiatalos, energikus lényéhez a néni megnevezés nemigen illik), nemcsak a literatura, hanem a kulturális élet számos más területén is rendkívül aktív. Internetes források utalnak arra, hogy ez az elismerés nem feltétlenül került minden alkalommal méltó kezekbe, kormányközeli személyek korábban „könnyedebben” juthattak hozzá. Bárhogy is, ezúttal biztosak lehetünk abban, hogy irodalmi körünk vezetője díjazásának jogosságához semmiféle kétség sem férhet. Munkájához ehelyt is az Úr gazdag áldását kérem, további sok sikert, erőt és kitartást kívánva.

A fent leírtak alapján úgy érzem, megalapozott bizakodás tölthet el arra vonatkozóan, hogy kezdeti lendületünk nem törik meg és Derecskén hamarosan alkalom kínálkozik újabb írások megismerésére, a félbeszakadt beszélgetések folytatására, a „melegebb lelkek” világában történő megmerítkezésre.

Ballai László: A szabadság rabja

– részlet a regényből –

A Duna lustán görgeti barna, a part mentén a lomboktól zöldre festett habjait a szerbek ősi hazája felé. A betelepülők katonáskodó őseik szokása szerint megülték a területet, azaz a folyó menti lapályon telepedtek le, és alacsony házakat építettek. Még I. Lipót hívta be őket 1690-ben – amikor csapatai elveszítették Nándorfehérvárt –, hogy vigyázzák a magyarokat. Ha nem vigyázták is őket különösebben, mert nem fegyverekkel – hanem főképp igásállatokkal, valamint iparosszerszámokkal és a folyami kereskedelemre alkalmas széles dereglyékkel – érkeztek, a jogainkat lábbal tipró és országunkat a fegyveres meghódítás okán szabad prédának tekintő császár irántuk való jóindulatát azzal köszönték meg (Buda és Pest német telepeseihez hasonlatosan), hogy Bercsényi Miklós katonai szorongatásának dacára sem bontottak zászlót II. Rákóczi Ferenc vezérlő fejedelem mellett. Az ország (kivágott) szíve labanc maradt. A szentendreiek mindazonáltal nem vettek részt a délvidékről induló és egészen az Alföldig elcsapó szörnyű rácjárásokban, amelyek kegyetlenségükben vetekedtek a törökök dúlásaival, és méltán váltották ki a kurucok vérbosszúját. A szerb közösséget ekkor a letelepedésből fakadó életmódváltás tette próbára – amely azért vált szükségessé, mert a kellőképpen fel nem dicsérhető uralkodói kegy állattenyésztő népeket irányított egy mindenekelőtt szőlőművelésre alkalmas területre. A szerbek ezt nem magyarázhatták mással, mint az intézkedés ideiglenes jellegével arra az időszakra, amíg Nándorfehérvár visszafoglalására sor kerül, és készen álltak a szülőföldjükre való hazatérésre. Csakhogy a Rákóczi-szabadságharc, a pestis, majd a kurucok (vagy az ország?) bukása és az oszmánok Temesközről való kiverése után végül Nándorfehérváron maradtak a törökök, Szentendrén pedig a szerbek. De nem jártak rosszul.

A folyó nem csak a molnárokat vonzotta, akik a környékbeli falvakból behozott gabonát megőrölték, de kedvezett a szerbek ősi foglalkozásának, a bőrkikészítő és -feldolgozó mesterségnek is. A vastag kötényt viselő tímárok, kordovánosok, tabákosok nagy kádjainak timsóból, makkból, szömörceből, fakéregből kifőzött csávájában ott fortyogott, készült, érett a Duna kanyarulata felé utolsó útra indult valamennyi ökör, tinó, borjú, kecske, ló és csikó bőre, amelyet már megtisztítottak és lehúsoltak. Kerek kilenc hónapig kellett a csávában tartani a bőrt, mielőtt mésszel kitisztították, és halzsírral kifényezték (vagy festékekkel beeresztették), hogy aprócska vagy ormótlan tagokra méretezett lábbeliket készítsenek belőle és szíjakat vagy szíjostorokat. A bőrkikészítést a magisztrátus is ellenőrizte, különösen annak az egyház soraiból választott tagja, Skoliovics Péter pópa – akinek hosszú és gubancos szakálla oly gyorsan növekedett, mintha abba az elhullott csikók sörénye is belekeveredett volna –, a megfelelő minőség biztosítása mellett (amihez mit sem értett, elvégre a cserzőkádiban nem fajdkakas-leves fortyogott) a kövér bírság kiszabása okán.

– Ti, fiaim, bizonyára az oszmánokat is visszasírhatjátok, akiknek a karavánjaiban felvonultak Isten legkülönösebb teremtményei is – dohogott a jó pásztor, ha végképp nem tudott semmilyen büntetést kiróni. – Ezekben a bűdös levekben a teve, de még az elefánt bőre is olyan puhává válna, mint a nyúl gereznája.

– Szentatyám, annak a módját mindenki ismeri – vette tréfára a dolgot Avramovics Tódor. – Hanem azt főzetet alig készítheti el valaki, amelyben a macska hasaaljából rinicérosztülök lesz.

– Vagy Molczer-féle labdacs – tette hozzá Szuknárovics Mátyás.

A szentéletű ember tehát hagyta magát sodortatni az utca által, a tímároktól mindenekelőtt a csizmadiákhoz, akik a pultjaikra a Paradicsom madarainak minden színében tündöklő, varrással, pitykével, gyöngyökkel díszített topánkákat és papucsokat raktak ki. A papnak igencsak vigyáznia kellett volna, hogy jókora süveggel meghosszabbított szentséges fejét be ne üsse a boltok előtti ponyvákra felaggatott, kizsírozott, fekete marhabőr vagy piros, sárga, olykor fehér kordováncsizmákba – tehát minden akadály előtt megállt. A mesterember rémülten, a legnagyobb hajlongások közepette rohant a (mintegy csávába jutott) lelkipásztor segítségére. Ekkor, szinte a semmiből, az iparos előtt termett egy ministráns fiúcska a templomi persellyel. Hiába hullottak bele az első érmék, a pap nem mozdult, és nem azért, mert annyira elmerült volna a vargák üzletei felől ideért, lábbelipróbába teljesen belefeledkezett asszony nép bokájának és lábszárának szemlélésébe, amelyen violaszín vagy citromsárga harisnya feszült (feszült, ez fontos, mert a ráncos, lógó harisnya még a legformásabb idomokat is visszataszítóvá teszi). Itt a piacutcák sűrűjében valósággal visszhangot kaptak a hírek a vargák, szabók és szőnyegkészítők üzleteiből idesereglő vászoncelédek ajkán.

– A kalaposnál hallottam, hogy új egyenruhája lesz a nálunk állomásozó katonáknak.

– Én a mézeskalácsos huszárait szeretem a legjobban.

– Persze, mert azt hiszed, észrevétlenül illegetheted magadat a tészta-vitéz tükrében.

– Örülhetnek hát a zsinórkészítők és a paszomántverők is.

– Akkor bizony háború lesz.

– Hová gondolsz, csak nem fogják elrongyolni az új uniformisukat?

- Ugyan, könnyen elszaggatja a ruháját az, aki nem maga csináltatja.
- Azt mondják, az uralkodó rendeletével kötelezővé tette a német nyelv használatát a hivatalokban és oktatását az iskolákban.
- Legalább ezek a magyarok végre elkezdnek szót érteni más nemzetek fiaival is.
- És lányaival?
- A magisztrátus a főszolgabírónak ezerötyszáz forintot adott kölcsön.
- Az is valami? Az alispánnak kétezret utaltak ki.
- Ráadásul a szegényeknek szánt pénzből, kamatmentesen.
- Felháborító! Hát itt mindent lehet?
- Ráby Mátyás már dolgozik a feljelentésükön.
- A híres ügyvéd?
- Akkor lesz haddelhadd.
- Asszonyok, asszonyok – fut be valaki az igazi hírrel. – A császár rendeletileg ártalmas, ragadozó nyavalyának, bujaságnak bélyegezte a külföldi ruhaneműk behozatalát, és azt magas vámokkal sújtotta...
- Sújtotta azt már korábban is, ám az én uram majd kifizeti.
- Meg is nézném, hogy ne keressék meg a velencei üveggyöngyös főkötőm vámját.
- De most nem a vámról van szó csupán. Arra is kiterjed a rendelet, hogy a „városi és más közönséges asszonyok” csak fekete ruhát viselhetnek, nem pedig aranyos és ezüstös öltözetet, mint eddig.
- Mit gyászoljunk akkor is, ha nem sújtja hozzátartozóinkat a halál?
- Ez a módi vezet minden hazafit az igaz gazdaságra és mértékletességre.
- Én bizony meg nem válok aranyos vállkendőmtől, cinóberpiros harisnyámtól. Húzza le rólam azt a császár maga!
- Ne vihogjatok, asszonyok, itt hallgatózik a pópa.

Skoliovics atya arrább somfordált. Merre? Talán a szőlőhegynek? Semmi esetre sem a kereskedőcéh boltjai felé. Ott még ő is megégetné a szakállát. Az 1713-ban kiváltott privilégiuma alapján a céh helyben árusíthatott posztót, vásznat, ezüsttel és arannyal átszőtt kelmét, tiszta selymet, rása posztót, mazsolát, gyapjút, iparosoknak való és háztartási vaseszközöket, kis és nagy cserépedényeket, drágább és olcsóbb tálakat, üvegedényeket, faeszközöket és alkalmatosságokat, származzanak bár a Német-római Birodalomból vagy Törökországból. A Habsburg-monarchia szabad királyi városainak és mezővárosainak vásárain pedig árusíthatott borsot, gyömbért, sáfrányt és más fűszereket, rizst, cukrot, narancsot, citromot, olívaolajat, kávé, serbetet, dohányt, valamint a kávézáshoz és a dohányzáshoz szükséges eszközöket, díszes lószerszámokat, szőnyeget, pokrócokat, paplanokat, csujtárt, karmazsin-, kordován-, szattyán- és bagarjaböröket, török csizmákat, szandálokat, bocskorokat, Törökországból behozott mindenféle állatbőrt, pamutkelmét, gyolcsot, arannyal és ezüsttel átszőtt selymekendőt és gyapjuszövetet. Ehelyütt

nemhogy mielőtt előkészíthette volna a felírotábláját vagy a – gyermek keze által tartott – perselyét, de még mielőtt egyáltalán szóra nyithatta volna a száját, már elé is perdült Luzsinszky Miklós:

– Jól égnék a templomi gyertyák, amelyeket a minap küldtettem fel? Azokat valódi viaszból mártották, nem csurognak el. A többi templomban mind faggyúgyertya van. Láttá, atyám?

Miért látta volna?

– A faggyú mind szétfolyik, elmázolódik. Soha ne fogadjon el olcsó gyertyát senkitől.

Mégis hogyan szóljon rá az adományozóra, hogy ne „olcsó”, hanem „drága” árucikkkel támogassa az eklézsiát?

– Friss bors érkezett az Indiákról. Már be isadtunk belőle a gazdasszonyához, aki már a fokhagymás ürüörkölt körül sürgölődik. Jól tudom, szentatyám, az a kedvenc étele? Mi egy kis ávizst is szoktunk beletenni...

Dél felé közeledvén az idő, a derék pópa orrcimpái egyre jobban megremegtek, nem annyira az esemény – nándorfehérvári hőseink mártíriumának köszönhető – teológiai jelentősége, hanem azon emésztő kérdés miatt, hogy mi is lesz az ebéd. Előző nap borjúcsülköt készített a gazdasszonya tormamártással. A torma először húsvétkor lepi meg az embert erejének frissességével. Mintegy a feltámadás szimbóluma is lehetne, amint a keszekusza, ásó összevagdalta korhadt őszi gyökereiből diadalmasan szárba szökken. A nyár delén, amikor már hatalmas levelek terpeszkednek felette (többet ér a velük készített pakolás a lázbetegnek, mint Molczer doktor pirulái), íze, elhagyván vadságát, teltebbé válik, ereje azonban mit sem csökken. Vajon mit érne a csülök torma nélkül? És a hús elkélt, de a mártásból maradt még. A tegnapi csontot, ha összeengedik egy mai tyúkkal a fazékban, abból nem főhet ki rossz. A melléhez kifejezetten illik is az a torma. A kádárok és a bognárok műhelyei előtt élénk kopácsolástól, fúrástól, faragástól, gyalulástól és fűrészeléstől visszhangzott az utca. Ezek a derék mesterek mind a szőlő műveléséhez és a bor készítéséhez, tárolásához és szállításához alkalmas eszközöket gyártanak, szerszámnyeleket, talicskákat, kocsialkatrészeket, szekereket, dézsákat, vedreket, szüretelő edényeket – hordókat. Igen, ezt a kisebb, kétakósat épp most abroncsozták, de azt a nagy hasast már ki is égették (fenyővel, bükk-kel, tölgyvel és kőrissel, csakúgy, mint az ácsokat és az asztalosokat, bőségesen ellátják őket a környékbeli erdők). Mégis halott a dongákból összeálló forma, amíg az a halhatatlan anyag bele nem kerül, amelyre azt mondta az Úr: „az én vérem”.

Skoliovics pópa, miután – az ácsokat és az asztalosokat figyelemre sem méltatva (pedig bizonyára náluk is akadt volna bőséggel bírságotlani való az épületfa és a bútordeszka kiszáritási idejének betartása körül) – nagy szuszogással felért a szőlősorra, igyekezett észrevétlenül behúzódni a pincéjébe.

– Megint nyakal a pap – jegyezte meg Mariesics Lázár, amint a reverenda mögött megdördült a tölgyfaajtó. A szőlőtermelés fejlődésével a város mind jobban felhúzódtott a hegyre (Magyarországon minden, a síkságból kissé már kiemelkedő magaslatot „hegynek” neveznek), a házak mellett boltokat, pincéket is építettek, amelyekre, látogatásuk mind nagyobb mértékben megnövekedvén, a magisztrátusnak szabályt kellett hoznia, hogy boltívesen alakítsák ki azokat, mert a mennyezetük gyakran a borharapásra betérő utasok nyakába szakadt. Szentendrén még a földtégglából épített házak is tekintélyes méretűre sikeredtek. Amikor a kikiáltó például Avramovics Tódor háza előtt készült megpróbálni a dobverőit, a gazda ímígyen mordult rá,

szinte fejbe kólintva hirtelen kipattintott zsalugátere sarkával:

– Hallja, ne az én négyszobás portám előtt verje a bőrt! Meg nekem erjesztőkádam, pálinkafőző házam is van ám, az onnan áramló illatokat más csak szagolja. Álljon csak Szuknárovics Mátyás kunyhója elé, az csak két szobával s alig valami kádtartóval bír.

Persze egyre tekintélyesebb házak épültek kőből és mészből is, mint például a szenátoroké, vagy az, amelybe Földváry jegyző bekvártélyozta magát (pópánknak szerencsére nem kellett építkeznie, megtette helyette ezt az egyház – az adófizetők pénzéből). Az igen jövedelmező bortermelés miatt, aki csak tehette, szőlőbe fektette a pénzét. A szőlő gyakran szolgált a hitelezők követeléseinek kielégítésére is, amennyiben az adósok bizonyos időre átadták területeiket, és a haszon a kölcsönadóé lett. Az ilyenfajta adósságtörlesztés érdekes jogesetekkel – és munkával – gazdagította ügyvédi praxisomat. Danilovity Péter ötven forint kölcsönt vett fel, amiért felesbe adta szőlőjét a hitelezőnek, de úgy vélte a művelés nem megfelelő, ezért a szőlő nem hozta meg a várt jövedelmet. A kölcsönadó elégedetlenkedett, ezért bírósághoz fordult, hogy eladhassa a területet, és így azonnal megkapja követelését. A tulajdonos tiltakozott, és magának követelte vissza a szőlőt. A magisztrátus nem peresítette egyik keresetet sem, hanem mindkét felet felszólította a szerződés szerű teljesítésre. Csakhogy a szerződésben sem a művelés módját, sem a várható hozamot nem rögzítették. A hitelező arra játszott, hogy a birtok majd busásan behozza a kölcsönösszeget, míg Danilovity esetleg a kelleténél jobban feldicsérte a szőlőjét. A szerződés megsemmisítését indítványoztam a szenátusnak azzal, hogy kötelezze a feleket valóságos garanciák nyújtására. Végül Danilovityot szólították fel arra, hogy fizesse ki az elvárt hozamot – mert a hitelező Földváry Sándor rokonságába tartozott.

Másik ügyfelem, Mariesics Lázár azzal keresett meg, hogy örökösödési adósság miatt bérbe adta szőlőjét. A terület szerinte sokkal többet jövedelmezett, mint amennyi adóssága volt, azonban ő nem kapott belőle semmit, ráadásul a hitelező nem viselte rendesen gondját, hanem teljesen tönkretette korábbi munkáját. Ha tovább fizeti az adósságát, akkor nem áll majd módjában, hogy helyrehozza a szőlőjében keletkezett kárt, amelyet ha nem orvosolnak sürgősen, néhány év elmúltával teljesen odatesz a termés, márpedig a bérlet lejártával egyéb bevételi forrása nem lesz. Kezdeményeztem, hogy a magisztrátus semmisítse meg a szerződést és szólítsa fel a bérlőt az általa okozott kár megtérítésére is. A testület azonban Mariesics Lázárt intette szigorúan kötelezettsége teljesítésére, mivel a szőlőjét nem más bérelte, mint Skoliovics Péter pópa.

Özvegy Radenkovics Balázsné férje korábban vett egy szőlőt, amely csaknem parlagon állt. Beültették, rendbe hozták, majd bérbe adták, hogy ötven forint adósságukat törlesszék vele. Csakhogy a bérlő közben elköltözött Szentendréről, és a magisztrátus vette át a szőlőt. Radenkovicsné nevében kérvényt nyújtottam be a szenátushoz, hogy szolgáltassák vissza neki – széljegyzés mellett – a szőlőjét, hogy megművelhesse, és annak jövedelméből törlesszthesse még fennálló adósságát, azonban elutasító végzés született – az özvegyasszony földcskéjén pedig a Kopasz szüretelt.

A Szentendrét az utasnak messziről mutató harangtornyok hét templomból ágaskodtak az ég felé, amelyek közül hatot a görögkeletiek, egyet a katolikusok emeltek, ami megfelelt a várost újraalapító szerbek számarányának, hiszen a törökök elől elmenekült magyarok közül kevesen szívárogtak vissza közéjük és a Mária Terézia által olyannyira támogatott németek betelepülése is jóval csekélyebb ütemben haladt, mint máshol. Utóbbiak közül az ágostai, illetve a kálvinista tanok követői nem tudták hol imádni az Urat. Mintha bizony az Atya, mint Legfőbb Lény, nem

lenne ugyanaz, nevezzék bár Allahnak, Jahvének vagy Istennek, és imádják bár egy vagy két szín alatti áldozással, hangszeres zenével, vagy pusztá emberi hanggal. Mindenesetre, míg a magyarok és a németek kevesellték templomaikat, addig a szerbek sokallták a papjaikat, egy ízben valóságos lázadás tört ki közöttük amiatt, hogy új pópa érkezett az egyik egyházközségbe, holott a régi is helyben maradt. Még őt is mi tartsuk el? Már a régi pap is több költségünkben van, mint amit a tized elbír. A megoldás az lett, hogy a papok az újonnan vásárolt birtokaik művelőitől nem szedhettek kilencedet. A szerbeket végül, midőn annyi nyomorúság és csapás elmúltával szorgos munkájuk révén felvirágoztatták és a Duna ékkövévé varázsolták városukat, saját vezetőik kezdtek sanyargatni, Földváry Sándorral szövetségre lépve. Ki más szolgáltatott volna igazságot nekik a legszentebb emberi és isteni jog nevében, mint a szabadság megszállottjai, II. József császár és én?

1784 májusától, a nyelvrendelet kibocsátásától fogva szövetségünk óhatatlanul tovább erősödött az uralkodóval. Ablakom alatt a hosszú, forró nyárestéken fel nem ismerhető hangok kezdtek dörögni:

- Szóval, itt lakik a császár embere.
- Az a jozefinista talpnyaló.
- Még apái nyelvét is megtagadja az effajta.

A német nyelv oktatása ugyanis a monarchia valamennyi középfokú és népiskolájában kötelező lett, és azon folytak az egyetemi előadások is. Az osztrák tartományokban a németnek a tudományos életből a latint, a társasági érintkezésből a franciát, a divatos operaszínpadokról pedig az olaszt kellett kiszorítania. Így válhatott a bécsi Burgtheater „nemzeti színházzá”. II. József a birodalom nem német lakosságú tartományaiban a hivatalokban és az igazságszolgáltatásban eluralkodott bábeli zűrzavart kívánta megszüntetni, hogy ne tucatnyi, hanem egyetlen nyelven történjen az ügyintézés. Magyarországon a nyelvrendelet kibocsátására azt követően került sor, hogy a hazai rendek nemleges választ adtak a császár azon kérdésére, alkalmasnak tartják-e a magyart a hivatali ügyvitelre. Az intézkedések bírálatába a különféle rendű és rangú hivatalos emberek és pedagógusok tiltakozása mellett – II. József legnagyobb csodálkozására – azonnal bekapcsolódtak a vármegyék is. Persze nem pusztán arról volt szó, hogy az uralkodónak a holt latin nyelvre irányuló bírálatát a németére fordították vissza. A vármegyék nyelve felett csakis a vármegyéknek lehet illetékessége, ezek most hazafiságba zsinórozták törvényszegéseiket is – és aki nem tartott velük, azt nem tekintették magyarnak. (Ballai László: A szabadság rabja, Hungarovox, 2017)

Olajos István: Ógörög szavak

Magyar nyelvünk szókincsére joggal lehetünk büszkék, más modern nyelvekhez hasonlítva

gyakran láthatjuk, mennyivel árnyaltabban fejezhetünk ki bizonyos gondolatokat, olyannyira, hogy sok műfordításunkat lényegesen sikerültebbnek ítélik, mint az eredeti irodalmi alkotásokat. Éppen emiatt tűnhet meglepőnek, hogy az ógörög nyelv még ennél is gazdagabb kifejezésvilágot használ, ennek következtében pedig az Újszövetséget olvasva mégoly egyszerűnek tűnő szavak esetében is meggyűlik a bajunk a pontos értelmezéssel. Nincs ez másképpen az Ószövetséggel sem, ezzel magyarázható, hogy lelkészek szívesen készülnek prédikációikra az autentikus héber vagy görög nyelvű Bibliából, ami amúgy érthetetlennek tűnhet, hiszen rendelkezésre áll a „jó” magyar változat is.

Vegyük azonban rögtön védelmünkbe a fordítókat, ők ugyanis kihozták nyelvünkéből mindent, ami lehetséges volt. Ám amint a mitológiai Hüdra minden levágott feje helyén azonnal két új nőtt, úgy találhatták magukat szembe folyamatosan újabb és újabb nehézségekkel, melyek közül néhányal lehetetlenség volt megbirkózni. Így magyarul értelmezhetetlen az a párbeszéd, melyet Jézus feltámadását követően a Genezáret tavának partján Péter apostollal folytat a csodálatos halfogás alkalmából. Az apostolok feje először áll szemben négyszemközt Megváltójával ama rettenetes éjszaka óta, melyen a kakas megszólalása ébresztette rá a háromszori tagadás borzalmas vétkére. Szeretsz-e engem? – kérdezi az Üdvözítő és Péter válaszol: Szeretlek. Látszólag tehát nincs különbség. A görög szöveget tanulmányozván azonban jól látható, hogy a beszélgető felek között elképesztő távolság tátong. Krisztus az „ágapasz me” kérdést teszi fel (a szó főnévi alakja, az „agapé” ismerősen hangzik, ma is használjuk a szeretetlakoma megjelölésére), Isten örökkévaló, feltétel nélküli, érdemektől független ragaszkodására utaló szót használva. Péter viszont a „philó te” (gyakran előfordul „filo-„előtagú szavainkban) választ adja – mely az ember rövid ideig tartó, fellángolás-szerű, változó és érdekekhez fűződő érzelmeit jelenti. Mi azonban mindkettőre csupán a „szeretet” kifejezést tudjuk alkalmazni, utóbbit újabb fordításokban megpróbálták ugyan a „vonzódom hozzád” változattal helyettesíteni, ami ad némi megkülönböztetést, ám az eredeti értelmet így sem kaphatjuk vissza. Ezzel rokon a „philantrophia”, az emberszeretet, a felebaráti szeretet. Ez megnyilvánulhat Isten részéről, amint erre Pál apostol is hivatkozik (Tit 3,4), ugyanúgy, mint emberi oldalról is, ekképpen értelmezhető többek között Julius százados jóindulata a fogoly Pállal szemben (ApCsel 27,3). Még két hasonló értelmű szó fordul elő a Szentírásban, ezek azonban mindössze egy-egy alkalommal. A „philarguria” (1Tim 6,10) a pénz szeretetére vonatkozik (természetesen kimondottan helytelenítő szövegkörnyezetben felbukkanva). A Jézus által az írástudókkal kapcsolatban használt „thelo” pedig az adott helyen (Mk 12,38) így fordítható: „szeretik” (tkp. megkívánják, elvárják) a piacokon való köszöntéseket (eme képmutató magatartás szintén nem a dicséretet kiváltó, követendő magatartásformák közé nyert besorolást).

A régi görögök a halált is többféleképpen tudták kifejezni. A „nekrosz” és a „thanatosz” szavak esetében, amikor a Bibliát modern nyelvekre fordították, a szövegösszefüggések alapján az utóbbit megkülönböztetésül „második halál” elnevezéssel illették. Az első kifejezés a földi élet végét jelenti, amikor a lélek eltávozik a testből. Krisztus ezt az állapotot gyakran alvásnak nevezte, és az evangéliumok tanúsága szerint többeket megszabadított ebből, visszahozva őket az életbe. Végül azonban a Jézus által feltámasztottak is újra meghaltak később, amint Megváltónk is ezt a halált vállalta értünk, ez azonban nem jelenti annak végső diadalát. A második az Istentől való végérvényes elszakadás, a visszavonhatatlan halál. János apostol írja a Jelenések könyvében: „A halált és az alvilágot a tüzes tóba vetették. A tüzes tó a második halál” (20,14). Mennyei Atyánk azonban végtelen kegyelme folytán ez ellen is biztosított Orvost részünkre. Általában már az első

hittanórán találkozunk a következő igeverssével, melynek hatására állítólag többen tértek meg, mint az összes többiére együttvéve: „Mert úgy szerette (a görög szövegben itt természetesen az „ágapáo” ige megfelelő alakja áll) Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta oda, hogy aki hisz benne, az el ne vesszen, hanem örökké éljen.” (Jn 3,16) Krisztus az, aki esélyt nyújt nekünk a megmenekülésre, feltámadt és ugyanezt számunkra is lehetővé tette. A „nekroszt” nem kerülhetjük el, de a „thanatosz” nem lehet úrrá azokon, akik az Úr Jézus útján járnak. „Aki győz, annak nem árt a második halál.” (Jel 2,11).

További két főnév szerepel még a Szentírásban, melyek magyarul „halál”-ként fordíthatóak. Az „anairesis” jelentése: elvenni az életet, az Apostolok Cselekedeteiről írott könyv ezzel fejezi ki, hogy Saul (a későbbi Pál apostol, akkor azonban még a kereszténység buzgó üldözője) helyeselte István diakónus meggyilkolását (ApCsel 8,1). A „teleute” ezzel szemben a halált, mint az élet végét jelöli, ezt találhatjuk abban a vonatkozásban, miszerint a gyermek Jézus Heródes haláláig maradt Egyiptomban (Mt 2,15).

Érdekes lehet az igazság szó tanulmányozása is. Mi az igazság? – kérdezi Pilátus az előtte álló Jézustól, majd nem vár tovább, kimegy, nem is sejtve, hogy ettől a megkötözött, bolondnak titulált embertől tudhatná meg a helyes választ. Herczeg Ferenc középkori történetének hőse arra a következtetésre jut, hogy az igazság a szablya élén lakozik. Szerencsére nekünk nem kell ilyen tapogatózó, vagy vad körülmények között keresgelnünk, hiszen a Bibliában ennek a „rejtélynek” a kulcsa is egyértelműen megtalálható, a magyarra „igazság”-ként lefordított szavak közül az egyik az „alétheia”, a másik a „dikaiosüneh”. Itt tehát két fogalomról van szó, melyek jelentését meg kell tudnunk különböztetni ahhoz, hogy az Ige valódi üzenetét megérthessük. Kutatások rámutattak arra, hogy az előbbi a mi „megigazulás”, míg az utóbbi az „Isten rendje, kijelentése” fogalmunkkal közelíthető meg leginkább. Próbaképpen térjünk vissza a már említett pilátusi kérdéshez: Τί ἐστὶν ἀλήθεια? - hangzik a helytartó szájából az eredeti szövegben, miután beszélgetőpartnere ugyanezt a szót használta, ő tehát a megigazulás tényére lett volna kíváncsi, ám nem tudhatta meg, hogy Krisztus maga a megigazulás. Ἄφεες ἄρτι, γὰρ πρόπον ἐστὶν ἡμῖν πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην. (Engedj most, mert így illik nekünk minden igazságot betöltenünk. Mt 3,15) – szól Jézus, mikor Keresztelő János vonakodni látszik Őt a Jordán folyó vizében megmeríteni, itt nyilvánvalóan az Isten rendjének betartására kéri.

A nálunk „kegyelem”-re lefordított ógörög „kharisz” szó jóakaratot, gondoskodást, kedvességet fejez ki, de Pál apostol leveleiben például ezt használja az Istentől kapott ajándékokért tanúsított hála is. A szó további jelentései a következők lehetnek: báj, kellem, szeretetreméltóság, szerető-kedvesség, megbocsátás. Ezt találhatjuk Jézusnak a templomban történt bemutatását követő időszak leírásában Lukács evangéliuma szerint: „A kis gyermek pedig növekedék, és erősödék lélekben, teljesedve bölcsességgel; és az Istennek kegyelme vala ő rajta” (Lk 2,40). Több alkalommal szerepel a törvénnyel, a cselekedetekkel összefüggésben, így János evangéliumának elején ekképpen: „Mert a törvény Mózes által adatott, a kegyelem pedig és az igazság („alétheia”, tehát megigazulás) Jézus Krisztus által lett”. A fent említett hála vonatkozóan pedig vegyük az alábbi példát a rómaiabéli híveknek írott levélből: „De hála az Istennek, hogy jóllehet a bűn szolgálói voltatok, de szívetek szerint engedelmeskedtek a tudomány azon alakjának, a melyre adattatok” (6,17). A Bibliában egyetlen alkalommal előfordul a hasonló értelmű görög „euprepeia” (ékesség, szépség, tetszetősség, illendőség, isteni megjelenés) kifejezés is, mégpedig az „ábrázat kedvessége” értelemben (Jak 1,11).

A könyörületeség, megkegyelmezés, irgalom, szánakozás szavakat találhatjuk gyakran a görög „éleos” fordításaként. Az efezusi levélben Pál ezt írja: „De az Isten gazdag lévén irgalmasságban (éleos)..., kegyelemből (charis) tartattatok meg! (Ef 2 4-5). A hit, bizalom, áhítat, hűség értelmű görög „piotis” szintén előfordul ilyen szóhasználatban is. Érdekesség, hogy a Timóteusnak írott első levél bevezetésében Pál a piotis és charis szavakat egymás mellett használja, magyarul a mondatrész így hangzik: „Kegyelem, irgalmasság és békesség Istentől”. Az „eusebeo” (kegyességet mutatni) kifejezést Károli ekképpen fordítja a Timóteusnak írt első levélben (5,4) Pál eme mondatában: „tanulják meg, hogy első sorban a maguk háza iránt legyenek istenfélők”. Ugyanakkor az Apostolok Cselekedeteiről írott könyvben, a 17. fejezet 23. versében a szó más értelmet nyer: „A kit azért ti nem ismerve tiszteltek, azt hirdetem én néktek”.

A Károli-féle fordítás sajátossága, hogy nem tesz különbséget a „pneuma” és a „psyché” szavak között, azokat egységesen „lélek”-ként visszaadván, holott az utóbbi eredetileg a „szellem”-re utal. Ezen belül a „psyché” tizenegyféle jelentési árnyalata különböztethető meg a Bibliában. A fordítók alighanem mindenre el voltak készülve, csak arra nem, hogy az első thesszalóniki levél 5. fejezetének 23. versében mindkét szó megtalálható. Végül azonban ebből a kutyaszorítóból is sikerült kitörni, a „ὁμῶν τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ψυχὴ” rész „a ti egész valótok és lelketek” értelmezést kapta. Ugyanakkor mi ezt a két fogalmat a mai napig is meglehetősen nehezen tudjuk egymástól elkülöníteni.

A „szabadság”-ra az „eleutheria” szó utal leggyakrabban, így a galáciabeli híveknek írt levélben ekképpen: „Mert ti szabadságra hívtatok atyámfiak; csak hogy a szabadság ürügy ne legyen a testnek” (Gal 5,13). Emellett találkozhatunk az „anesis” kifejezéssel, mely egyfajta engedékenységet jelöl, példaképpen a magyar fordításban „enyhébb fogságot” (ApCsel 24,23). Az „aphesis” ugyanakkor az elengedéssel, megbocsátással hozható összefüggésbe. Jézus a názáreti zsinagógában Ézsaiás próféta róla szóló jövendölését olvasta, feladatai között felsorolván: „hogya foglyoknak szabadulást hirdessek” (Luk 4,18). Az első korinthusi levélben (8,9) szereplő „exousia” pedig egy birtokolt joggal vagy felhatalmazással van kapcsolatban: „a ti szabadságtok valamiképpen botránkozásukra ne legyen az erőtelenekek”. Végezetül a „politeia” a Cselekedetek 22. részének 28. versében a római polgárjog nyújtotta szabadságra utal. Ez akkoriban „szent” dolognak minősült, bizony még magas rangú vezetők arcára is ráfagyott a mosoly, amikor kiderült, hogy Pál apostolt ebben a minőségében bántalmazni merészelték. Az Úr csodálatosképpen használta fel ezt a szokást hű szolgájának megmentésére.

Természetesen akár ezekre, akár más szavakra vonatkozóan sokféle különlegességet találhatnánk még. Mindez azonban nem riaszthat vissza bennünket a Biblia magyar nyelven történő tanulmányozásától, az üdvösség elnyeréséhez ugyanis az abban foglaltak is bőségesen elegendőnek tekinthetők.

Ballai László: Horvátországi füzet

Előhang

2017. VI. 29. Metafizikus látogatás Thalasszánál. Esik és hűvös, kellemetlen szél zúg. Két turista elindul lefelé a zenggi öbölnek, de visszafordulnak. Csak a viking vér, Harald Ladislaus dacol az ítéletidővel. A tenger még háborog az éjszakai vihartól. Felejthetetlen pillanat. Senki nem érti meg a sziklák tragikumát, hullanak a könnyeim, szívem összeszorul, én vagyok a háborgó tenger. A számban viszem be a habokba az utolsó levelet, erősen úszom az ár ellen, amíg csak tudok. Csókommal adom át a halványsárga borítékot a végtelen kékségnek.

*

Csivitelést hallok közletről, hát, amíg dalmát sonkám illatába merülve reggeliztem, egy fecskefióka került az erkélyemre. Kicsi szárnyaival verdes, de nem képes felröppenni, kétségbeesetten hívja az anyját, aki itt kőröz a levegőben, de nem tudja, mit tegyen. Próbálom kenyérmorzssával megetetni a csöppséget, de nem fogadja el. A hangja szívszorító. Nem hagyhatom itt, egyre erősebben melegszik, ha a nap idetűz, biztosan elpusztul. Megfogom, kezdetben minden ízében megremeg, majd lábacskaival ügyesen megkapaszkodik a bal mutatóujjamban. Leviszem a kertbe, és lerakom a fűbe, olyan helyre, ahol árnyékban maradhat. Megmentettem attól, hogy elevenen megperzselődjék. De vajon nem tálaltam-e fel ínyes lakomául egy macskának?

Krk-szigeten Vrbnik falucskába visz első utam. Fallal övezett óvárosa egy tenger felé néző magas sziklaormon fekszik. Gondosan kijelzett temploma és harangtornya zárva. Viszont egyszer csak az ulica Klančičban, a világ legkeskenyebb utcájában találom magamat. Teljesen oldalvást kell forduljak, hogy át tudjak haladni rajta. Rábukkantam a világ legkisebb várkapujára is, amely alig egy méter magas. A XIX. században a település a váron kívülre terjeszkedett, és a furfangos lakosok elkezdtek kapukat vágni a falakba, hogy rövidebb úton megközelíthessék pincéiket, kertjeiket. Az óvárosban keresztbe-kasul lehet barangolni a hangulatos középkori (nem ritkán utoljára még az uszkok időkben karbantartott) házak között, de egy helyütt az utca közepére műanyag székekből vont kordonnal jelzik a lakók, meddig kívánatos a turizmus terjeszkedése.

Krkön, a sziget fővárosában is zárva az összes templom. Észak felől a Glagolita kápolna és a Szt. Ferenc bazilika határolta térre egy modern, ízléstelen téglatestet építettek, mintegy azokra gondolva, akik egy városba érkezve a hipermarketet keresik először.

Az egykor a kikötőt védő Frangepán várat nyitva találom. (Tilos benne a dohányzás, így történelmi időket látott udvarán szívja cigarettáját a pénztáros kisasszony.) A XII-XV. században épült, először a tenger felőli két bástyája és az azokat összekötő fal készült el a Szt. Quirinus katedrálissal egy időben. 1118–1480 között a Frangepánok birtokában állt, majd a velenceiek foglalták el, akik betiltották a fegyverviselést városaikban. Csak a tüzérek hordhattak akkora tört, amelynek a pengéje nem lehetett hosszabb a lövegek átmérőjénél. Így itt az eredetileg

kegyelemdőfésre szolgáló stiletót egyszerűen tüzértörnek nevezték. A várat persze egy római castrum helyén emelték, amelyet egy, az alapjaiban talált kő felirata szerint i.e. 50 és 30 között felújítottak.

*

Az Isten meghalt – állította Nietzsche. De hogyan született? Például így: Zengg városában Mika Waltari *Az ország titka* című regényének olvasása közben annál a résznél, hogy midőn a zsidó király meghalt, elsötétült az ég, megindult a föld, és az elbeszélő római polgár minden porcikájában a csoda remegett, orkánerejű szél támad, a háziasszony rémülten kiált, hogy vigyem be az erkélyről az asztalt, eközben már dühödt zápor csap az arcomba, még résnyire sem lehetett nyitva hagyni az erkélyajtót. Végre amikor enyhül a szél, az erkélyre kilépve rágyújtok. Fenségesen tombolt a vihar, amely mintha megállt volna felettem. Óriási villámok cikáznak, és amikor a fény nyilai kirepülnek, fülsiketítőn megdördül az ég. Két órán át tombol a vész.

*

2017. VI. 27. Thalassa hatalmasan kegyébe fogad, langyos fodraival alig ösztökél úszásra, de végül csak teljesítem a távom kétharmadát.

A magammal hozott, ökörszállal megvadított zöldborsó leves és a vörösboros marhapörkölt fogyasztása közben sóvárgón tekint tányéromba a Kvarner-öböl párájába, mint fátyolba burkolózó nap, mielőtt lebukik a szigetek mögé.

VI. 28. Reggelre kelve nincs strandidő. Hatalmas hullámok dobálnak, sodornak a tengeren. Az ember alighogy beúszik, azon kell erőlködni, hogy kivergődjön a partra. Átrándulok Rab-szigetre. 40 km autóval és fél óras kompút. Legalább hajókázom is egyet. A révészek boszorkányos ügyességgel kormányozzák a fedélzetre a járműveket. Érkezik egy csinosabb hölgy. Az ő kis Fiatját egy hajós manőverezi készségesen a fedélzetre, majd keresztbe állítja. Így még éppen befér mögéje egy furgon, amelynek a tulajdonosa a körmét rágva szemléli, nem csapódik-e a komp rámpája a csomagtartó ajtajának? De kérem. Ki van ez mérve. Még marad is 3 cm. A révészek minden mozdulata begyakorlott, olajozott – és vidám.

Rab városkában már egyáltalán nem ilyen olajozottan mennek a dolgok. A fellegvár m²-re vetített templomainak a területe Valettát idézi, bezártságuk Santorinit. Nem értem, hogy a sok egyházfi közül egy-kettő miért nem tart ügyeletet a turistaszezonban, hiszen az ember szívesen megfizetné a belépődíjat. Ha pedig arra (az épületek szemmel láthatóan jó külállapota miatt) esetleg nem volna szükség, akkor az így befolyt összeget, a katolikus egyház fennen hirdetett karitatív eszméinek megvalósítására lehetne fordítani. (Ha mondjuk Horvátországban már nincsenek rászorulók, akad a világban legalább három kontinens, ahol a végleg lecsúszott szerencsétlenek kapva kapnak a legkisebb segítségért is). A templomok látványa amúgy fenséges, amint a városmag eredetisége és érintetlensége is csaknem tökéletes, ahol még, mint szomszédnak köszönnek „Jó napot” a helybéliek s nem pedig mint potenciális vásárlónak a házaikat már a világ

tömegcikkeivel (akár az „art” címszó alatt is) feltöltő kufárok.

Kirándulásomról visszatérve úgy pillantom meg a távolban Nehajt, a zenggi öttornyú várat, amint a régi görög hajósok a honi kikötő közeledtét jelző szentélyt.

Ó, lenyűgöző éjszaka! Az a hang hallatszik, amelyet a budai hegyek közti hajnalban a Hűvösvölgyi úton elhaladó autók keltenek, ám a hullámok, a tenger itt nem illúzió.

VI.30. Az időjárás továbbra is kedvez a kulturális programoknak. Bár Zenggben a Velebitek felől érkező hegyvidéki és a Kvarner-öbölbeli párás légáramlatok egymásra hatása miatt, ha kissé hűvös és borús reggelre virradtunk, az még korántsem zárja ki, hogy koradélután ne süssön hétágra a nap, perzselő sugaraival a tenger üdítő habjai felé terelve a vándort.

Itt nincs folyamatos politikai izgatás a kormányzat részéről, mint Magyarországon. A demokratikus országokban ugyanis a propagandaplakátok csak választási időszakban kerülnek ki a közterületekre. Nincs erős karhatalmi jelenlét az utcán, a rendőrség valóban szolgál. Intézkedő rendőrt csak Vrbnikben láttam, amikor egy parkolóbeli koccanás után a károsult német turista segítségére sietett. Itt nincsenek trafipaxrendszerek, sem útlezárással egybekötött szondáztató razziák – beszedik a megfelelő mértékű autópályadíjat, és a másodrendű főútvonalakat is rendben tartják. Célba vezetnek az útirányító táblák, az ember úgy érzi, hogy a gépjárműforgalom bevételeit annak fejlesztésére, nem pedig az állami szoldateszka továbbduzzasztására fordítják.

Az egyház erős (a krki püspöki palota nagyobb, mint a katedrális a melléképületeivel együtt), de önmagáért az, nem pedig azért pénzelik, hogy holmi billegő egypártrendszer támasza legyen. Nincs erőszakos, térítő egyházi szellem, mint nálunk. Háziasszonyom elmagyarázza, hogyan vetnek keresztet az ortodoxok, illetve a katolikusok, majd az égre mutat: „habár egy az Isten”.

Otthoni tapasztalatok ne kísértsetek! Idős néni a hipermarket előtt merőn nézi, amint leparkolok, majd megszólít. Azon tűnődöm, mennyit illik adni az itteni kéregetőknek (mellesleg az elsőnek, akivel találkozom)? Ám a néni arra kér, hadd támaszkodjon a karomra, hogy le tudjon menni a lépcsőn, mert beteg, ráadásul elesett (jobb karja valóban felkötve az esőkabát alatt), különben is nagyon idős, nyolcvanhárom éves. Szégyenkezem magamban. Az idős asszony végül magyarul is megköszöni a segítséget.

Nem derült ki az ég, sőt újabb kiadós eső zúdult a városra – utam kezd egy angliai kirándulásra hasonlítani. Nyári cipőm és zoknim elázott, lévén, hogy a zenggi csatornázás színvonala a budapestire emlékeztet (már amióta a vidékiekből összeverbuválódott vezetésünk teljesen elhanyagolja a fővárosunkat). Nem könnyű megtalálni a városi múzeumot (a belvárosban csak a halétermek vannak eltéveszthetetlenül kitáblázva), de mire odaérek, a gyűrött arcú múzeum-felügyelőnő barátságatlanul közöli, jöjjenek vissza másnap, mert délután 3-kor bezár. Értetlenkedésekre végül idegesen int, hogy jó akkor jöjjenek be. Elhárítom a kéréstlen szívességet.

Ha már úgyszólván vizes lettem, nem tehetek okosabbat, mint hogy úszom egyet a tengerben. Amint szállásomból nekivetkőzve kilépek az utcára, egy teherautó rám dudál, noha a túloldalon halad el, nem kellett miattam fékeznie. Öt vidám munkás ül benne, akik lelkesen integetnek nekem. De ki az, aki ilyen szomorkás, csöpögő időben kedvet érez kimozdulni? Én, Harald Ladislaus, ha hív Thalassza. Azt persze csak egy művelt viking tudja, hogy „thalassza” a tengert jelenti. Nyilván akadtak közöttük, akik Dél-Itáliában megtelepedve olyan nőkkel vegyültek

szerelembe, akik még beszéltek Magna Graecia nyelvét, mielőtt etruszkok, latinok, görögök, italicusok, gótok és normannok keveredéséből kialakult az olasz nép. Megjegyzés: a Mohamed felszólítására nekilódult új hódítókkal, az arabokkal szemben épp a korábbi betolakodók (értsd migránsok), a vikingek, avagy normannok védték Itáliát.

A tenger felé menet látok egy embert, aki igen sajátos közlekedési eszközön utazik. Egy talicskáról van szó, amelyet egy autó felnyitott csomagtartójába akasztottak.

A víz kitűnő, lágy simogató, alig hidegebb, mint a levegő, hűz, hívogat magába. Elúszom egy sziklamélyedés mellett, Kalüpszó barlangja villan eszembe. Odüsszeusz a Trójából hazatartó tíz éves utazásából kilenc évet töltött a nimfa „vendégségében”, majd alighogy hazatérve megölelhette a feleségét, már utaznia is kellett tovább, hogy beteljesítse sorsát. És valóban, a nők többsége Kalüpszó, a férfit holmi szűk sziklahasadékba begyömöszölni kész, nem pedig okosságú Pénélope, aki megérti, hogy férje világa a tág tenger.

Érdekes, hogy ebben a szomorú, lúdbőrözetű időben szinte megpillanthatom Zengget télen – még az örökké napsütötte Krk-sziget is reménytelenül eltűnt a sűrű felhők függönyében –, ám e szín aligha pótolhatja azt a veszteséget, amely a Kvarner-öböl feletti alkonyat elmaradásával ért, amelynek szemlélése káprázatos színek a vacsora elfogyasztásához az erkélyen. A városi lámpák, a földi kis csillagfények kigyúlása némi kárpótlást nyújt, de még mindig nem lehet kiülni, csak a szobából szemlélődni. Midőn már-már csaknem bűnnek érzem a fejemet a fél napja csobogó eső miatt, felszökken itt született inkarnáció, Harald Ladislaus: „Elhoztam neked az északi fjordok világát, amelyet csak az tart ridegnek, aki nem érti a fenséget, és az látja szomorúnak, aki nem tudja, mi a fájdalom.”

VII.1. A főúttól 214 lépcső vezet le a „plaža vodá”-hoz, amely valójában a világ egyik legszebb tengeröble. A hely lelkülete a 48. lépcsőfokra érve érezhető meg, amelyről már csak a sziklák ölelését lehet érezni, minden egyes hullám játszik a pillantásunkkal, hallani a fülnek oly kedves csobogást és morajlást, de még fölülről látunk a tájra, amelyet a távoli Krk-sziget kopár, sziklás partjai határolnak.

A reggeli utáni kávé fogyasztása közben az erkélyem alatt fekvő füves kilátóterazon megáll egy magyar rendszámú, korallpiros Toyota és kiszáll belőle egy fekete öltönyös fiatalember. Szegény fiú, valamilyen üzleti tárgyalás közben adódott fél óra szünet, és most, a rekkenő hőségben ennyi jut neked a tengerből – gondolom. De az automobilból még hárman kiugranak – ők már sortban és lenge trikóban – és fényképezéshez szükséges eszközöket kezdenek kicsomagolni. Végül előkerül a menyasszony is. Akaratlanul részese leszek az esküvői fényképezési jelenetnek. Azon gondolkodom, mivel ajándékozhatnám meg az ifjú párt, végül eszembe jut, hogy a kocsim csomagtartójában még van egy példány a tavalyi novelláskötetemből, *A szabadság adójából*. A dedikáláshoz meg kell kérdeznem a neveket: Boglárka és Brúnó. Brúnó libanoni fiatalember. A szerelem határok fölött repül, nem akar tudomást venni a sovíniszta politikusok aljas mesterkedéseiről.

12:30-kor, idejekorán érkeztem a városi múzeumba. A múzeum-felügyelő folyamatosan csacsog horvátul, és minden tárlatot kinyit az udvaron és a pincében lévő is (két lakat és két zár). Most már érthető a tegnapi zavara, úgy érzékelem, én vagyok az első látogató (14:30-ig nem is érkezik senki más).

Zengget, Senia néven még a rómaiak alapították az i.e. II. században. Az antik örökség is összeköt bennünket a horvátokkal. A római korban Kübelét, leginkább a termékenység istennőjét és persze Libert, azaz Dionüszoszt, a bor istenét tisztelték. A III. században importálták Serapis-kígyó kultuszát is. A tengerparton a mai Zenggtől Karlobagig fontos kereskedelmi út vezetett. Jó néhány amforát tenger alatti lelőhelyekről emeltek ki. Zengg közelében antik görög és római hajósok feliratai és jelei láthatóak a sziklafalon.

A kikötő erődfalában talált kőtábla az egyik legrégebb, XI. századi glagolita írásemlék. Horvátországban először a glagolita ábécét használták, jelentősége a XV. század végéig fennmaradt, még könyveket is nyomtattak vele.

A múzeumban történeti kategóriaként helyesen „oszmánokat” (osmanli) említenek, nem pedig „törököket” (hiszen az uralkodó elit tekintetében különösen kevert nemzetiségű Oszmán-birodalom identitásának alapja az uralkodóházhoz való feltétlen hűség volt).

(Szövegdinamikai okokból ideillesztem a Nehaj erődben készített feljegyzéseimet, noha azok VII.4-én készültek.) Az oszmánok 1463-ban jelentek meg először Zengg falai alatt. 1463-ban Hunyadi Mátyás visszavette a várost a Frangepánoktól, és azt, állandó helyőrséggel megerősítve, Magyarország déli védvonalának részévé tette. 1520-ban az oszmánok megtámadták Zengget és felgyújtották a falakon kívül álló Szt. György templomot. Ekkor már uszkoknak nevezték a harcok során Boszniából elmenekülő vitézeket, akik Kilsben gyülekeztek. Klis eleste után Petar Kružić zenggi kapitány gyűjtötte össze és szervezte reguláris egységekbe őket.

Zenggben született Nicola Jurišić vagyis Jurisics Miklós, aki 1532-ben a kicsiny Kőszeg vára alatt állította meg Nagy Szulejmán szultán, Bécsnek törő, hatalmas seregét. Ezért I. Ferdinánd király Kőszeg urává, báróvá és az uszkok krajnai főparancsnokává tette. „A horvát történelem büszkesége” – értékeli működését a Nehaj-ban, a róla szóló külön tablón. (Két magyar család is átmasírozott a termen anélkül, hogy felfigyeltek volna rá.) További magyar vonatkozás, hogy mindkét Zrínyi Miklós, a szigetvári hős és dédunokája is viselte a zenggi kapitányi címet.

1539-ben Ivan Lenković kapitány a zenggi városfalak állapota miatt javasolta egy különálló erőd megépítését, amely 1551-ben kezdett épülni a Szt. György templom helyén, amelynek maradványait lebontották és beépítették az erőd falába. (Innen eredhet az a legenda, hogy az uszkok befalaztak egy papot, mert meg akarta nyitni a várat az oszmánoknak. Még egy keresztet is véstek a falba azon a helyen, ahol az atya maradványai elsüllyedtek. De lehetséges, hogy a történet azzal a nemzetközi vándorlegendával ötvöződött, amely szerint, ha eleven embert süllyesztenek a vár talapzatába, az örökké állni fog.) A négyzet alaprajzú, öttornyú erőd 1558-ban készült el. Őrségét az uszkok adták, akik miután 1563-ban sikerrel megvédték a pogányokkal szemben, „Nehaj”-nak keresztelték el, ami annyit tesz: „Bátorság”.

Hát igen, a bátorság bizony nem hiányzott az uszkokból, akik, mivel a zsold viszont gyakran hiányzott Bécsből, kalózkodásra adták a fejüket, és nem csak az oszmán, de a velencei hajókat is megtámadták. Velence elleni akcióikkal ugyanakkor honvédelmi kötelezettségüknek is eleget tettek, hiszen a Signoria mindent megtett annak érdekében, hogy bekebelezze a stratégiailag igen fontos Zengget. Ebben segítette titkos machinációival a zenggi püspök, Anton Marco de Dominis, noha az életét köszönhette az uszkoknak. Amikor azután üzelmeire fény derült, Rómába menekült (ott dúsgazdag emberként távozott e földi létből – bár az egyház, amelyet

szolgált azt tanítja, hogy végül mindenki csupán lelke kincseivel áll az Atya elé). Rabatta császári generális ellenben nyíltan fellépett a „kalózkodók” ellen és tűzzel-vassal pusztította őket, mígnem 1601-ben tisztjeivel egyetemben le nem vágta.

1615-ben az uszkok lemeszárolták a karlobagi velenceieket, amelynek következtében kitört az uszkok háború Ausztria és Velence között. Ebbe érdekes módon éppen azok nem kapcsolódtak be, akikről elnevezték, mert a harc a két ország kereskedelmi érdekeiért, és Gradišca birtokáért folyt. Végül 1617-ben a háborút lezáró madridi egyezményben a Habsburgok árulták el az uszkokat. Amikor a zömük egy diverzióra kimozdult Zenggből, német helyőrséggel váltották fel őket, amely felgyújtotta a flottájukat, őket pedig halálbüntetés terhe mellett 10 mérföldnyi távolságra száműzték a tengertől. (Beillesztés vége.)

1762-ben Zenggben 219 hajót regisztráltak, amely igen kiemelkedő kereskedelemről tanúskodik. 1871 után ellenben a Zágráb-Rijeka vasútvonal kiépítése miatt a város elveszítette a jelentőségét. Helyzete 1918-ban, a Magyarországtól való elszakadás után mit sem változott. A fellendülést a XX. század második felében a turizmus felvirágzása hozta meg. 1991-ben a felszabadító háborúban zenggiek is részt vettek, és kitüntették magukat a Gospić térségében kibontakozó támadásban, amelyben visszanyomták a szerbeket.

A múzeum természetrajzi tárlatán egy csaknem fél méter hosszú rákolló látható. Szemben a ma feltálatl homárokkal, amelyek egészükben sincsenek fele ekkorák, ezzel az állattal már jól lehetett volna lakni.

Látogatásom olyan mély benyomást tett a múzeum-felügyelőnőre (aki egyszer rám is nézett, hol tartok) hogy egy tucatnyi, szép kiállítású képes anyagot összeszedett (zömében horvát nyelvűt: lehet fejlődni), és nekem ajándékozta.

Zengg példásan irodalomtisztelő város, amelyben a város emblemikus írója, Pavao Ritter Vitezović emlékét nem csak egy csodálatos tér, de a róla elnevezett középiskola is hirdeti. Az egykori kikötői védművek helyén pedig gyönyörű fekvésű emlékparkot alakítottak ki, amelyben négy helyi születésű író szobra látható. De könyvesbolt nincs.

1970 óta rengeteg sirályt láttam már a világ tengerein, különböző fajtájúakat, még albatroszt is, ám most lehetek először szemtanúja annak, amint egy sirály halat fog, még hozzá egy jókora szardíniát (nem férne bele a szardíniásdobozba) és csőrében vergődő zsákmányával gyorsan egy szikla hasadékába repül.

VII.2. Mintha sohasem korbácsolta volna fel vihar e tájat. A tiszta kék ég alatt azúrfénnyel csillog a tenger. A partra érve két magyar fiatal ügyetlenkedik a sziklák közt. Megmutatom nekik a biztos lépéseket a víz ellepte köveken, egy, kettő, három és már úszik is az ember. „De nem az a baj, hideg a víz” – mondja a lány.

A Magyarországról való elutazásnak megvan az a gyönyörűsége, hogy az ember megszabadul a folyamatos kormányzati izgatástól és erőszaktól. Mert helyezkedjen bármilyen szofisztikus álláspontra, nem kerülheti ki a mindenfelé terjesztett hazug híreszteléseket, és lépten-nyomon undorító, gyalázkodó plakátokba ütközik.

Felfedezvén az írók parkját, hová máshová is mehetnék strandolni, mint az alatta húzódó partszakaszra? (Kedvenc öblöm, ahonnan olyannyira szeretek beúszni, olyan kicsiny, hogy három család már tömeget képez benne.) Mégsem volt igazán szerencsés a választás, ugyanis itt egy ugrósteget képeztek ki – hangrobbanások, ordibálás töri meg ütemtelenül a csendet. A már itt tartózkodó nemzetközi ugrócsapat egyik holland akcentussal (jó hangosan) beszélő, tetovált tagja arról panaszkodik, hogy náluk otthon 71 euróba kerül egy csomag cigaretta. Ugyan milyen dohányrudacska lehet az? Ennyiért már egy köteg valódi, leánycombokon sodort havannaszivart kapni. A nő azonban elmagyarázza: „Nem szoktam mindennap füvet szívni, csak havonta.” És miért kell havonta és egyáltalán kábítószer fogyasztani, és erről nyilvánosan, mint valami természetes dologról beszélni más fiataloknak?

A nemzetköziek helyébe azután egy francia diákcsoport érkezett, zenegéppel egyetemben, amely halkán bár, de a basszusdübörgést idegtépő hangsúlyokkal lökve közvetítette a fürdővendégek felé a rep- és kemény rockzene silány üzenetét. Kamasz koromban is (amelyben e srácok most virgonckodnak) elítéltem, ha bárki vagy bármilyen parti büfé rám kényszeríti a maga melódiáit. Ha pedig valaki műzenével érkezik a tengerhez – ahol hullámok csobogása, sirályok vijjogása, páratelt szél suhogása fogadja –, az egyszerűen nem tudja, hol jár.

VII.3. A zenggi szél bármikor feltámadhat, a legmelegebb időben is hűvöskéssé, sőt metszővé tud válni, és pillanatok alatt vihart dagaszthat, vagy semmivé illanhat.

Amikor a fürdővendégek elmennek, a sirályok veszik birtokukba Thalassza partjainak sziklával csipkézett öbleit. A reggeli úszásból a lépcsősoron felfelé menet éktelen rikácsolást hallok. Visszanézek. Két jókora madár perel egymással, majd összeverekednek, mint az emberek.

Ady Endre: Magyar vétkek bíborban

Magyar elvégezéssel,
Gyászos, magyar hibákkal,
Érettük kicsúfoltan,
Kezdek most már nagyon is
Kötődni, nem törődni
A világgal.

Vállalom, ami sorsom,
Vállalom, ami átkom,
Vétkeimet nagybüszkén

Biborba öltöztetem
S magyar bűnnél nincsen szebb
A világon.

Ilyen vagyok, így van jól,
Ez a szemem, így látok,
Ez a sorsom, tehát szent,
Magyar dölyffel fölrugom,
Hogyha bánt és nem ért meg,
A világot.

Ady Endre: Még egyszer...

Még egyszer meghajolni késztet
A lelkem régi, színes álma,
Még egyszer, ím, tárva elétek,
Ami az enyém, ami drága:
Piacra vont az ifju évek
Álmodni vágyó ifjusága...

Mikor először szőttem álmot,
Beteg, de szűzi volt a lelkem,
Nem volt, mit el ne hittem volna,
Nem volt, mit meg nem érdemeltem,
Volt istenem, volt szépről álmom
S volt kurta szoknyás lány szerelmem...

Volt... volt. Ez a másodvirágzás,
Ez már csak az álmoknak álma,
A cél nem cél, a babér nem zöld,
Nem pálma már többé a pálma.
Rövid szoknyás lány mit sem adhat,
Nekem sincs már semmim, csak lázam,
Ilyen olcsó lelket nem kapnak:
Csak egy forint, kérem alássan!...
Csak egy forint... Piacon volnánk!...
Mit szégyenkezzem, ez a vásár,

Eladom még a megvetést is,
Az én lelkem már úgyis lázár,
A piacról hulljon még rá sár!

Ím, bevallom, hogy nyomorultan,
Mit sem remélve, mit se várva,
Még mindig van az én lelkemnek
Szárnyakat adó büszke álma.
És bár előttem vak sötétség,
És bár előttem mit se látok:
Még mindig meg tudok én vetni
Egy nálam is bénább világot!
Ím, bevallom, hogy nem hiában
Vergődtem, nyögtem, vártam, éltem,
Magleltem az igaz világot,
Magleltem az én dölyfös énem,
Magleltem, ami visszaadja,
Amit az élet elragadt:
Annyi szenny közt a legtisztábbat:
Ím, megtaláltam magamat!...
Ím, megtaláltam s a piacra
Kivonszoltam, hol áll a vásár:
Ez én vagyok, hitvány és büszke,
Érints, vevő és hullj reám, sár!

... Még egyszer meghajolni késztet
A lelkem régi, színes álma,
Még egyszer, ím, tárva elétek,
Ami az enyém, ami drága,
Piacra vont az ifju évek
Bénán is büszke ifjusága...

Húrok

Nándi Mihály: Piazzola tangója

A híres argentin művész, Astor Piazzola halálának 25. évfordulója alkalmából tartott emlékműsort úgy harangozták be a Bartók rádióban: nincs még egy zeneszerző, akinek a neve ennyire

egybeforrott volna egyetlen táncsal. Tudniillik az argentin tangóval, amelyet megújított és a klasszikus zene színvonalára emelt.

Az argentin tangó mennybemenetelét leginkább a vivaldis *Négy évszake Buenos Airesben* című opus példázná. Csakhogy amíg az olasz mester minden évszakja üdítően különböző, addig a piazzolai órák röptét valami ragasztó egyazon nyúlóságba húzza vissza. Természetesen az argentin nemzeti táncnak ez a karaktere. És ez az uniformizmus Piazzola minden szerzeményében megjelenik. Az emlékműsor egyórás zenei anyagának lejátszásakor a lemezen mintha sokszor elakadt volna a tű. Az sem igazán köztudott Piazzoláról, hogy az argentin tangót legalább annyira párizsiassá tette, mint amennyire megújította, hiszen hangvételének kialakításában mindenek előtt nagy formátumú tanára, Nadia Boulanger hatása tükröződik.

Tabányi Mihály legendás harmonikás volt, akárcsak Astor Piazzola. De ha valaki azt állítaná róla, hogy megújította a klasszikus zenét, alighanem még a legelvakultabb hívei is elmosolyodnának. Ha nem úgy hallgatom Piazzolát, mint komolyzenei újítót – aki állítólag Bach nyomdokaiba lépett (de hát ezrek léptek Bach nyomdokaiba, mégsem született, nem is születhetett egy új Bach) – hanem mint kitűnő bandoneonjátékost, aki saját együttesét irányítja, akkor elámulok azon a hangszeres virtuozitáson, amellyel rendelkezett.

Emeljük ki Piazzolát a Prokrasztész-ágyból! Vérébeli előadóművész volt, aki bátran a szórakoztatás szolgálatába állította klasszikus zenei ismereteit. Aki a könnyed párizsias hangvétel és a súlyos argentin tánc elegyítéséből kikevert valami szomorkás, nosztalgikus, de teljesen egyedi hangvételt. Mert ha bárhol a világon felcsendül Piazzola – több mint ezer művének – bármely dallama, két ütem után megállapítható, hogy az ő zenéje szól.

Kapcsolat

Impresszum

Felelős kiadó: Ballai László, 1022 Budapest, Filler u. 78-82.

Felelős szerkesztő: Ballai László

Technológia és design: Vasáros András

ISSN 2063-4285

Elérhetőség

Szerkesztőség: szerkesztoseg@marcius15.hu

Webmester: webmaster@marcius15.hu

www.marciustizenotodike.hu - © 2010-2017 Marczius Tizenötödike. Minden jog fenntartva!